

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡ. ΕΜΜ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

ΤΟΜΟΣ 35ος } 1955
ΕΤΟΣ 35ον }

ΤΕΥΧΟΣ Α'
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΜΑΡΤΙΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙΣ

Υπό ALFRED AMONN (Ζυρίχη) *

Ἡ θέσις τῆς ἐργασίας* καὶ ἡ σημασία ταύτης διὰ τὴν οἰκονομίαν ἀπετέλει πάντοτε ἐν ἐκ τῶν πλέον βασικῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, θεωρητικῆς τε καὶ πρακτικῆς. Ἐν τούτοις δὲν ἐξηγήθη ἀκόμη τελείως τὸ ἐν λόγῳ πρόβλημα. Ὁ Adam Smith ἀνεγνώρισεν, ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ πλούτου καὶ ὑπερενίκησεν οὕτω τὰς μονομερεῖς ἀπόψεις τῶν προκατόχων του, ἥτοι τῶν Φυσιοκρατῶν καὶ τῶν Μερκαντιλιστῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν πρῶτοι ἀνεγνώριζον τὴν ἐργασίαν ὡς πηγὴν πλούτου, ὅταν κατεβάλλετο εἰς τὴν Γεωργίαν, οἱ δὲ δεύτεροι ὅταν κατεβάλλετο εἰς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον. Ὁ Ricardo διέκρινεν ἐν αὐτῇ τὸν παράγοντα ὅστις σχηματίζει καὶ καθορίζει τὴν οἰκονομικὴν ἀξίαν τῶν ἀντικειμένων. Ὁ Karl Marx ὡσαύτως ἀνεγνώρισε τὴν ἐργασίαν ὡς συντελεστὴν τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀξίας. Οὐδεὶς ἐν τούτοις ἐκ τῶν μνημονευθέντων παρηκολούθησεν, ἀνέλυσε καὶ περιέγραψε τὴν σημασίαν τῆς ἐργασίας ἐντὸς ὁλοκλήρου τῆς περιοχῆς τῆς οἰκονομίας. Ἡ πατροπαράδοτος διδασκαλία περιορίζεται μόνον εἰς τὸ νὰ ἀναγνωρίζῃ τὴν ἐργασίαν ὡς ἓνα τῶν πολλῶν παραγόντων τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀξίας.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπελήφθη τοῦ ἔργου τούτου ὁ Ἕλλην Ἀλέξανδρος Κόκκαλης προσπαθῶν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος κατὰ τρόπον πρωτότυπον καὶ ὡς ὀφείλει τις νὰ ὁμολογήσῃ ὀξύνουν. Δύο ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐσχάτως δημοσιευθεῖσαι εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ἐργασίαι: «Introduction to The Total Theory of Labor. New Positive Foundation of Economics», 1950 καὶ «Why is the Theory of Labor the only Fundamental and exact economic Theory?», 1952, ἐπέσυραν τὴν προσοχὴν μας. Αἱ βασικαὶ αὐτοῦ ἰδέαι ἀνεπτύχθησαν ἤδη πρὸ δεκαετίας εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ ἰδίου γερμανιστὶ δημοσιευθὲν ἔργον του: «Ἡ θεωρία τῆς Ἐργασίας-Νέαι βάσεις τῆς Κοινωνικῆς Οἰκονομικῆς» Α' Τόμος (Gustav Fischer, Jena 1942).

* Μετάφρασις Ἀλεξ. Κόκκαλη.

Εἶναι εὐνόητον, ὅτι ἔργον δημοσιευθὲν ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τύχη τῆς προσηκούσης προσοχῆς. Κατὰ δὲ τὰ μεταπολεμικὰ ἔτη παρωράθη, καθ' ὅσον τόσα σπουδαῖα ἐπίκαιρα προβλήματα, ὡς τὸ τῆς ἀπασχολήσεως, τὸ τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων, τῶν νομισματικῶν μεταρρυθμίσεων, τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς, καὶ τὸ πρόβλημα τῆς νέας διαρθρώσεως τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου εἴλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν Οἰκονομολόγων.

Ἐκ τῆς, εἰς τὴν τελευταίαν σελίδα τοῦ ἀγγλιστὶ δημοσιευθέντος ἔργου του, ἀπαριθμήσεως τῶν μελετῶν τοῦ συγγραφέως ἐμφαίνεται, ὅτι ἀνέπτυξεν ἤδη μίαν πλουσιωτάτην συγγραφικὴν δρᾶσιν, ἀσχοληθεὶς μὲ σειρὰν πολλῶν εἰδικῶν προβλημάτων, ὡς μὲ τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος, τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεργίας, τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου, τοῦ ὀρθολογισμοῦ κ.λ.π. Μίαν γενικὴν εἰκόνα τῶν ἀντιλήψεων του δύναται τις νὰ ἀποκτήσῃ μόνον διὰ τῆς σπουδῆς ὅλων τῶν δημοσιευθεισῶν ἐργασιῶν του. Τὰς βασικὰς ὅμως αὐτοῦ ἰδέας δύναται τις σαφῶς νὰ διακρίνῃ εἰς τὰ δύο κυριώτερα ἔργα του, ἥτοι εἰς τὸ «Die Theorie der Arbeit—Neue Grundlage der Sozialökonomik» Α' Τόμος Jena 1942 καὶ εἰς τὸ «Introduction to the Total Theory of Labor» U.S.A., 1950.

I.

Ὁ Κόκκαλης πρὸς θεμελίωσιν τῆς θεωρίας του λαμβάνει ὡς ἀφετηρίαν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἀπεριόριστον τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀναγκῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν «στενότητα» τῶν «μέσων ἱκανοποιήσεως». Ἡ στενότης τῶν «μέσων ἱκανοποιήσεως» ἐξαρτᾶται «τόσον ἐκ τοῦ πλήθους καὶ τῆς δυνάμεως τούτων, ὅσον καὶ ἐκ τῆς ἐντάσεως καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀναγκῶν» καὶ οὕτω προκύπτει τὸ βασικὸν ἐρώτημα: «Ποῖα μέσα εὐρίσκονται ἐν στενότητι ;».

Τὰ ἀμέσως πρὸ ὀφθαλμῶν εὐρισκόμενα εἶναι τὰ ἐξωτερικὰ ὑλικά ἀγαθά, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦμεν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ταῦτα δύνανται καὶ πρέπει νὰ ἀποκτηθῶσι διὰ τῆς ἐργασίας, ἡ στενότης αὐτῶν ἀνάγεται εἰς τὴν στενότητα, εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας. Ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἱκανοποιήσῃ ὅλας τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, διότι αὗται ἀναπτύσσονται καὶ πολλαπλασιάζονται ἀπεριόριστως. Ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας λοιπὸν τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἱκανοποιήσῃ ὅλας αὐτοῦ τὰς ἀνάγκας, προκύπτει ἡ οἰκονομία. Ἄρα οἰκονομικὸν μέσον, ἥτοι ἐν στενότητι εὐρισκόμενον μέσον ἱκανοποιήσεως τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν ὑπάρχει κατ' οὐσίαν ἐν καὶ μόνον: ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια. Αὕτῃ ἐνέχει τὸ βασικὸν στοιχεῖον τῆς οἰκονομίας. Πάντα τὰ ἄλλα, ἥτοι ὀλόκληρον τὸ φυσικὸν περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτελεῖ τὰς συνθήκας καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς ὑπάρξεώς του.

Γίνεται ούτω αὖστηρὰ διάκρισις μεταξύ «μέσου καὶ συνθηκῶν τῆς οἰκονομίας», εἰς τὴν ὁποίαν διάκρισιν προσδίδεται ὅλως βασικὴ σημασία. Τὸ ἐρώτημα εἶναι : «Ποῖον εἶναι τὸ μέσον καὶ ποῖαι αἱ συνθήκαι τῆς οἰκονομίας;», «Ποῖον εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῶν δύο τούτων βασικῶν ἐννοιῶν;».

Εἶναι ἀναμφισβήτητον γεγονός, ὅτι τόσον αἱ συνθήκαι ὅσον καὶ τὰ μέσα εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ζωὴ δὲν δύναται νὰ νοηθῇ χωρὶς τὴν ὑπαρξίν ἀμφοτέρων· ἐν τούτοις, ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξύ μέσου καὶ συνθηκῶν. Αἱ ἐννοιαὶ αὗται δὲν δύνανται νὰ συνταυτισθοῦν. Εἶναι δύο ἐννοιαὶ ριζικῶς διάφοροι. Χωρὶς ἔδαφος, ἥλιον, ἀέρα κ.λ.π. δὲν δύναται νὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος. Ἐκ τούτου ὅμως δὲν ἐπεταί, ὅτι ἡ φύσις παριστᾷ ἐν ἑκ τῶν μέσων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐννοια τοῦ μέσου προϋποθέτει τὴν ἐξουσίαν διαθέσεως (Verfügungsgewalt) ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς μέσον δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν πᾶν ὅ,τι λαμβάνει μέρος εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων σκοπῶν καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἐξουσίαν διαθέσεως. Οἱ ἀνθρώπινοι σκοποὶ δύνανται νὰ πραγματοποιηθοῦν μόνον διὰ τῶν μέσων, διότι μόνον αὐτὰ διαθέτει ὁ ἄνθρωπος. Ἡ φύσις δὲν ἐξουσιάζεται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς ὅμως αὐτὴν δὲν δύναται καὶ νὰ νοηθῇ ἡ ζωὴ του. Ὅ,τι εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητον διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ ἐπ' αὐτοῦ ἐξουσίαν διαθέσεως, αὐτὸ παριστᾷ τὰς συνθήκας καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ μέσα τὰ ὁποῖα συνολικῶς κρινόμενα εἶναι ἐξ ἴσου ἀναγκαῖα, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐξουσίαν διαθέσεως. Ἐνεκα τούτου ἡ φύσις δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς. Οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς ἀποτελοῦνται ἀπὸ παραγωγικὰ μέσα ἐπὶ τῶν ὁποίων, ὡς ἐλέχθη, ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐξουσίαν διαθέσεως. Ἄρα πρέπει νὰ γίνῃ αὖστηρὸς διαχωρισμὸς μεταξύ τῶν μέσων καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς οἰκονομίας. Τὰ χαρακτηριστικὰ των γνωρίσματα εἶναι ριζικῶς διάφορα ἂν καὶ ἀμφοτέρω εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Συνεπῶς τὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖον προβάλλει εἶναι : Τί ἐξουσιάζει ὁ ἄνθρωπος καὶ τί ἐξουσιάζει αὐτὸν τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ὡς καὶ κάθε ἄλλο ὄν;

Ἐπὶ τοῦ βασικοῦ τούτου ἐρωτήματος δίδεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἡ ἐξῆς ἀπάντησις: «Ἐξουσίαν διαθέσεως ὁ ἄνθρωπος εἶχε κατ' ἀρχὰς μόνον ἐπὶ τῆς ἐργατικῆς του ἐνεργείας. Ἐνεκα τούτου αὐτὴ καὶ μόνον ἦτο οἰκονομικὸν μέσον καὶ γενικώτερον μέσον πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του. Ἀντιθέτως ὁλόκληρον τὸ φυσικὸν περιβάλλον του, ἀνήκει εἰς τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς του καὶ συνεπῶς καὶ τῆς οἰκονομίας. Μὲ τὴν πάροδον ὅμως τοῦ χρόνου ἀπεκρυσταλλώθη μέγα μέρος τῆς ἀνθρωπίνης ἐργατικῆς ἐνεργείας εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, κατὰ τρόπον ὥστε δὲν διαθέτει σήμερον ὁ ἄνθρωπος μόνον τὴν

έσωτερικήν του έργατικήν ενέργειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀποκρυσταλλωθεῖσαν τοιαύτην. Οὕτω ὑπάρχουν κατὰ βάθος δύο δυνάμεις : 1) ἡ ἐργατικὴ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία εἶναι περιορισμένης φύσεως καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχει οὗτος ἐξουσίαν διαθέσεως καὶ 2) αἱ ἄπειροι δυνάμεις τοῦ σύμπαντος, τῆς φύσεως τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον δὲν τὰς ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἀντιθέτως εἶναι οὗτος ὑποτεταγμένος εἰς αὐτὰς καὶ συνεπῶς παριστοῦν τοὺς ὅρους καὶ τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς του». «Ἡ ἰδικὴ του δύναμις», ἥτοι ἡ ἐργατικὴ του ἐνέργεια ὑλοποιεῖται εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ὅποτε λαμβάνει μὲν τὴν μορφήν τοῦ ἐξωτερικοῦ μέσου χωρὶς ὅμως κατὰ βάθος νὰ χάνῃ τὸν οὐσίαν της. «Ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ βάθος διαθέτει, διέθετε καὶ θὰ διαθέτῃ εἰς ὅλους τοὺς χρόνους καὶ τόπους μόνον ἓν μέσον : τὴν αὐτούσιον καὶ τὴν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν κόσμον ἀποκρυσταλλουμένην ἐργατικὴν του ἐνέργειαν».

Τὴν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀποκρυσταλλωθεῖσαν ἢ ὑλοποιηθεῖσαν ἐργατικὴν του ἐνέργειαν ἀποκαλεῖ ὁ Κόκκαλης ἐν ὁμοφωνίᾳ εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς μὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐπιστημονικὴν ἀντίληψιν «κεφάλαιον». Τὸ «κεφάλαιον» εἶναι «ἐξωτερικὴ παραγωγικὴ δύναμις» ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἐξουσίαν διαθέσεως, ἐνῶ ἡ αὐτούσιος ἐργατικὴ ἐνέργεια εἶναι ἐσωτερικῆς φύσεως.

Εἰς τὴν «ἐξωτερικὴν αὐτὴν δύναμιν», ἥτοι εἰς τὸ κεφάλαιον κατατάσσει ὁ συγγραφεὺς καὶ τὸ ἔδαφος μὲ μίαν πολύμορφον αἰτιολογίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπεισέλθωμεν εἰς τὴν συνοπτικὴν ταύτην ἀνάπτυξιν τῶν βασικῶν ἰδεῶν τῆς θεωρίας του. Δέον νὰ τονισθῇ πάντως, ὅτι τὸ μὲν «φυσικόν», μὴ εἰσέτι ἀξιοποιηθὲν διὰ τῆς ἐργασίας ἔδαφος, δὲν κατατάσσεται εἰς τὰ παραγωγικὰ μέσα, ἀλλὰ εἰς τὰς συνθήκας τῆς οἰκονομίας, τὸ δὲ ἔδαφος τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται ὡς παραγωγικὸν μέσον ὑπὸ τῆς οἰκονομίας, κατατάσσεται εἰς τὸ κεφάλαιον, διατηροῦν ὅμως βεβαίως ὠρισμένα ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα τὸ διακρίνουν ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ κεφαλαίου. Οὕτως ὑπάρχουν κατὰ τὸν συγγραφέα δύο βασικαὶ κατηγορίαι τῶν παραγωγικῶν μέσων : ἡ ἐργασία καὶ τὸ κεφάλαιον. Τὸ βασικὸν διακριτικὸν τῶν γνώρισμα εἶναι, ὅτι ἡ μία κατηγορία περιλαμβάνει τὰς ἐσωτερικάς, ἡ δὲ ἄλλη τὰς ἐξωτερικάς παραγωγικάς δυνάμεις. Ἀκολουθοῦν μετὰ ταῦτα οὐσιώδεις ὑποδιακρίσεις ἀμφοτέρων τῶν βασικῶν τούτων κατηγοριῶν τῶν παραγωγικῶν μέσων. «Τὸ κεφάλαιον ὡς ἀνωτέρα γενικὴ ἔννοια περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν, ἥτις εἶναι ἐνιαία, ἐπειδὴ παριστᾷ τὴν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀποκρυσταλλωθεῖσαν ἐργατικὴν ἐνέργειαν. κεφαλαιϊκὴ δύναμις δὲν εἶναι παρὰ ἡ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ὑλοποιηθεῖσα ἐργατικὴ ἐνέργεια».

Ἀπὸ τὰς κατηγορίας τῶν παραγωγικῶν μέσων διακρίνει ὁ συγγραφεὺς

τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς, οἱ ὅποιοι παριστοῦν ἰδιαιτέρον εἶδος τῶν βασικῶν τούτων κατηγοριῶν. Ὑπάρχουν δύο βασικαὶ κατηγορίαι τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ δύο ριζικῶς διάφοροι συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς. Οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς διαφέρουν τελείως ἀπὸ τὰς κατηγορίας τῶν παραγωγικῶν μέσων. Καθ' ὅτι αἱ μὲν κατηγορίαι τῶν παραγωγικῶν μέσων προκύπτουν ἐπὶ τῇ βάσει ἐξωτερικῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς προκύπτουν ἐκ τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας τῶν παραγωγικῶν ἐνεργειῶν. Πλὴν τούτου οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς πρέπει νὰ φέρουν μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸ στοιχεῖον τοῦ πρώτου αἰτίου, ἥτοι νὰ εἶναι πρωτογενεῖς, πρᾶγμα ὅπερ δὲν συμβαίνει μὲ τὰς κατηγορίας τῶν παραγωγικῶν μέσων. Ἡ μία κατηγορία δύναται νὰ εἶναι τὸ προϊόν τῆς ἐτέρας, ὁπότε δὲν φέρει μεθ' ἑαυτῆς τὸ στοιχεῖον τῆς πρώτης αἰτίας.

Τὰ δύο μνημονευθέντα διακριτικὰ γνωρίσματα εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα διακρίνουν τὰς κατηγορίας τῶν παραγωγικῶν μέσων ἀπὸ τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς. Τὸ ἐρώτημα λοιπὸν τὸ ὁποῖον προβάλλει εἶναι τὸ ἐξῆς : Ποῖοι εἶναι οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς, οἵτινες περιέχουν τὰ δύο αὐτὰ μνημονευθέντα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, οἵτινες δηλ. ἐκπληροῦν τοὺς ὅρους, δυνάμει τῶν ὁποίων δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσι ὡς πραγματικοὶ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας ;

Κατηγορία τις τῶν παραγωγικῶν μέσων, ἡ ὁποία εἶναι τὸ προϊόν μιᾶς ἄλλης, δὲν δύναται, ὡς ἐλέχθη, νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς, διότι εἶναι τὸ ἐπακόλουθον ἐνὸς ἄλλου πραγματικοῦ συντελεστοῦ. Ἐπομένως δὲν φέρει μεθ' ἑαυτῆς τὸ στοιχεῖον τῆς πρώτης αἰτίας, ὥστε νὰ εἵμεθα εἰς θέσιν νὰ ἐξακριβώσωμεν βάσει αὐτῆς τὸ τελευταῖον αἷτιον τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Ἐνεκα τούτου τὸ κεφάλαιον, ὡς εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀποκρυσταλλωθεῖσα ἐργατικὴ ἐνέργεια, δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ ἀνωτέρω καθορισθέντα αἰτήματα τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, διότι δὲν περιέχει τὸ στοιχεῖον τῆς πρώτης αἰτίας. Δι' αὐτὸ δὲν δύναται τὸ κεφάλαιον νὰ θεωρηθῇ ὡς συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς. Μόνον ἡ ἐργασία εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία ἐκπληροῖ τοὺς εἰρημένους ὅρους.

Ἡ ἐργασία ὅμως ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν της, ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς σύνθεσιν, παρουσιάζει δύο οὐσιωδῶς διαφόρους λειτουργίας, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται καὶ δὲν πρέπει νὰ περιληφθοῦν εἰς ἓνα ἐνιαῖον συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας. «Ἐὰν παρατηρήσῃ τις ἐπισταμένως τὴν ἐργασίαν θὰ ἐξακριβώσῃ, ὅτι αὕτη συνίσταται ἐκ δύο ὅλως διαφόρων ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν των ἐνεργειῶν καὶ ὅτι χωρὶς τὴν ταυτόχρονον συμμετοχὴν ἀμφοτέρων τῶν ἐνεργειῶν τούτων οὐδεμία ἐργασία καὶ παραγωγή δύναται νὰ προκύψῃ. Ἡ μία τῶν ἐνεργειῶν τούτων κατευθύνει, ἡ δὲ ἐτέρα ἐκτελεῖ ὅ,τι ἡ πρώτη ἐπιτάσσει. Δι' αὐτὸ ἡ πρώτη καθορίζει ὅλας τὰς κατευθύνσεις

τῆς ἐργασίας, τὸ πρόγραμμα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως, ἡ δὲ δευτέρα ἔχει τοῦναντίον ἓνα καὶ μόνον προορισμόν : νὰ ἐκτελῇ πᾶν ὅ,τι ἡ κατευθυντήριος ἐνέργεια ἐπιτάσσει. Ἡ πρώτη, ἣτις κατευθύνει τὰ πάντα εἶναι ἡ πνευματικὴ, ἡ δὲ δευτέρα, ἡ ὁποῖα ἐκτελεῖ, εἶναι ἡ σωματικὴ ἐνέργεια. Ἡ σωματικὴ λοιπὸν ἐνέργεια ἔχει, ὡς ἐλέχθη, οἰκονομικὴν λειτουργίαν τελείως διάφορον τῆς πνευματικῆς, διότι, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια καθορίζει τὸ πότε, τὸ ποῦ καὶ τὸ πῶς, θὰ κατευθυνθῇ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐνέργεια, ἡ σωματικὴ ἐκτελεῖ ὅ,τι ἐπιτάσσει ἡ πνευματικὴ. Ἄρα πρόκειται περὶ δύο τελείως διαφόρων ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν των συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας τοὺς ὁποῖους ἀποκαλεῖ συμφώνως πρὸς τὴν ιδιότητα καὶ τὴν λειτουργίαν των : Κατευθυντήριον καὶ Ἐκτελεστικὸν παράγοντα.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας ἐξεταζόμενον τὸ κεφάλαιον δὲν παριστᾷ παρά μίαν καθαρῶς ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν. Ἐχει δηλαδὴ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς οἰκονομικὴν λειτουργίαν ὡς καὶ ἡ ἐργατικὴ ἐκτελεστικὴ ἐνέργεια. Δὲν ἔχει ἰδιόζουσαν τινα λειτουργίαν, ἡ ὁποῖα νὰ τὸ διακρίνῃ ἀπὸ τὴν ἐργατικὴν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν. Ἐνεκα τούτου δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τρίτος ἀνεξάρτητος συντελεστής. «Τὸ κεφάλαιον ἄνευ τῆς ἐργασίας δὲν παριστᾷ ἢ νεκρὰν δύναμιν. Οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν δύναται νὰ προσφέρῃ ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τῆς ἐργασίας. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὸ κεφάλαιον μόνον διὰ τῆς συμμετοχῆς τῆς ἐργασίας προσφέρει ὑπηρεσίας, ἡ δὲ ἐργασία ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο στοιχεῖα, ἀπὸ δύο συντελεστὰς τὸν κατευθυντήριον καὶ τὸν ἐκτελεστικόν, ἔπεται, ὅτι ἡ ἐργατικὴ ἐκτελεστικὴ ἐνέργεια κατευθυνομένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐνοῦται μετὰ τοῦ κεφαλαίου, ὁπότε κεφάλαιον καὶ ἐργατικὴ ἐκτελεστικὴ ἐνέργεια ἐκτελοῦν ὁμοῦ ὅ,τι ἐπιτάσσει ὁ κατευθυντήριος παράγων, τὸ πνεῦμα. Ἄρα σαφῶς προκύπτει τὸ ἀδιάσειστον βασικὸν συμπέρασμα, ὅτι εἰς ὅλους τοὺς χρόνους καὶ τόπους ὑπάρχουν δύο καὶ μόνον ἐνέργειαι, δύο καὶ μόνον συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας : ὁ κατευθυντήριος παράγων, ὅστις ἐκπροσωπεῖται παντοῦ καὶ πάντοτε ἐκ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας, καὶ ὁ ἐκτελεστικὸς παράγων, ὅστις περιλαμβάνει τὴν σωματικὴν καὶ τὴν κεφαλαιϊκὴν ἐνέργειαν—ἥτοι ὁλόκληρον τὴν ἐξωτερικὴν παραγωγικὴν ἐνέργειαν—καθ' ὅσον ἀμφοτέραι ἔχουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκονομικὴν λειτουργίαν, ἡ ὁποῖα εἶναι ἐκτελεστικῆς φύσεως».

Ἡ διάκρισις αὕτη θεωρεῖται διὰ τοῦτο σημαντικωτάτη, διότι μόνον ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς δύναται νὰ ἀναλυθῇ σαφῶς ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομίας καὶ νὰ ἀναχθοῦν τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα εἰς τὴν τελευταίαν αὐτῶν αἰτίαν. Μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διακρίσεως ταύτης δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ σαφῶς ἡ λειτουργία καὶ ὁ ρόλος ἐκάστου συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας καὶ νὰ προσδιορισθῇ τὸ δυναμικὸν ἐκεῖνο στοιχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλεται ὁλόκλη-

ρος ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος, ὁλόκληρος ἡ ἐξέλιξις τῆς πρωτογόνου οἰκονομίας εἰς τὴν σημερινὴν παγκόσμιον τοιαύτην. Ἐπειδὴ δὲ τὸ στοιχεῖον τοῦτο κατέχει μόνον ὁ κατευθυντήριος παράγων, ἡ διάκρισις αὕτη καθίσταται τελείως ἀπαραίτητος πρὸς ἐξηγήσιν ὅλων τῶν δυναμικῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων ὡς λ.χ. τὸ τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου.

Τὸ πρόβλημα τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κεφαλαίου τοποθετεῖ ὁ Κόκκαλης ὑπὸ ἐν εὐρύτερον πρόβλημα «τὸ τῆς δυναμικῆς ἐξυψώσεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων». Τὸ πρόβλημα τοῦτο περιλαμβάνει τόσον τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγικῆς ἐνεργείας τοῦ κεφαλαίου ὅσον καὶ τὴν τῆς ἐργασίας. Εἰς τὰς ἐπικρατούσας θεωρίας δὲν τίθεται τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς δυναμικῆς ἐξυψώσεως καὶ τῆς ποσοτικῆς αὐξήσεως ὅλων γενικῶς τῶν παραγωγικῶν μέσων, ἀλλὰ μόνον περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κεφαλαίου, ἥτοι περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐξωτερικῆς ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας καὶ μόνον. «Εἶναι ὅμως ἀδύνατον νὰ αὐξηθῇ τὸ κεφάλαιον δυναμικῶς καὶ ποσοτικῶς, χωρὶς νὰ προηγηθῇ ἡ αὐξησης ἐνὸς ἄλλου πρωτογενοῦς συντελεστοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νέου προϊόντος, δηλαδὴ τοῦ κεφαλαίου». Τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου «δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ μεμονωμένως οὔτε δύναται τὸ κεφάλαιον νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ προϊόν, τὸ ὁποῖον προκύπτει ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τῆς καταναλώσεως». «Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτύσσεται δυναμικῶς καὶ ποσοτικῶς ὁ εἷς παράγων ὁ δὲ ἕτερος νὰ παραμένῃ ἀμετάβλητος. Ἀμφότεροι οἱ συντελεσταὶ εὐρίσκονται ἐν πλήρει ἀλληλοεξαρτήσῃ καὶ δὲν νοοῦνται μεμονομένως». «Οἱ κλασσικοὶ ὡς καὶ οἱ διάδοχοί των ἐπραγματεύοντο καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ πραγματεύωνται μεμονομένως τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου παραγνωρίζοντες τελείως ὅχι μόνον τὸν πνευματικὸν παράγοντα ἀλλὰ καὶ γενικώτερον τὴν ἐργασίαν, κυρίως δὲ τὴν ἀνάπτυξιν ταύτης, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται διὰ μιᾶς εὐρυτέρας χρησιμοποίησεως καταναλωσίμων ἀγαθῶν. Ἐνεκα τούτου δὲν δύναται νὰ διακρίνουν καὶ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀλληλεπίδρασιν καὶ τὴν ἀλληλαιοτιότητά, ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ἡ ἀκριβέστερον μεταξὺ τοῦ κατευθυντηρίου (πνευματικοῦ) καὶ τοῦ ἐκτελεστικοῦ παράγοντος». Οὕτω κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα, «ὅτι ὁλόκληρος ἡ διαδικασία τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κεφαλαίου δὲν εἶναι παρὰ ὑπόθεσις τοῦ περιορισμοῦ τῆς καταναλώσεως καὶ τῆς ταυτοχρόνου διοχετεύσεως τῶν ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τούτου ἀπελευθερωθῆσιν παραγωγικῶν δυνάμεων πρὸς παραγωγήν τῶν κεφαλαιϊκῶν ἀγαθῶν». «Ἀγνοεῖται τελείως ὁ πνευματικὸς παράγων ἂν καὶ εἰς τὸν ἐν λόγῳ παράγοντα ὀφείλεται ὁλόκληρος ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαίου. Χωρὶς τὴν συμμετοχὴν τοῦ πνευματικοῦ παράγοντος δὲν δύναται νὰ δημιουργηθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ τὸ κε-

φάλαιον. Κάθε νέον κεφαλαιϊκὸν ἀγαθόν, κάθε νέα δυναμικὴ ἐξύψωσις τοῦ κεφαλαίου πρέπει προηγουμένως νὰ ἀνακαλυφθῇ καὶ μετὰ ταῦτα δύναται νὰ λάβῃ ἐξωτερικὴν μορφήν, δηλαδή νὰ ὑλοποιηθῇ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Ἡ ἀνακάλυψις δὲ προκύπτει ἀκριβῶς καὶ μόνον ἐξ τῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος καὶ οὐδέποτε ἐκ τῆς ἀποταμιεύσεως». Ἐπομένως διὰ κάθε νέαν δημιουργίαν τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητος μία καλλιτέρα παραγωγικὴ κατεύθυνσις. Χωρὶς ταύτην ὅσα καὶ ἂν ἀποταμιεύσῃ καὶ ὅσον καὶ ἂν ἐργασθῇ ὁ ἄνθρωπος, δὲν δύναται νὰ σχηματίσῃ νέον κεφάλαιον. . . Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ τῆς συσσωρεύσεως τῶν παλαιῶν παραγωγικῶν μέσων πρὸς παραγωγὴν ἤδη γνωστῶν κεφαλαιϊκῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ περὶ τῆς παραγωγῆς, τῆς ἀνακαλύψεως νέων ἀνωτέρας δυναμικότητος κεφαλαιϊκῶν ἀγαθῶν, ἅτινα προκύπτουν ἐκ τῆς ποιοτικῆς ἐξυψώσεως τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος». «Αὐτὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῆς δημιουργίας τοῦ κεφαλαίου, καὶ οὐχὶ ὁ ποσοτικὸς πολλαπλασιασμὸς τῶν ἤδη ὑπαρχόντων παραγωγικῶν μέσων».

Γίνεται οὕτω αὐστηρὰ διάκρισις μεταξὺ τῆς «δημιουργίας» τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ «πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων κεφαλαιϊκῶν ἀγαθῶν», διότι πρόκειται περὶ διαφορετικῶν διαδικασιῶν, γεγονότων καὶ ἐννοιῶν, τὰ ὅποια ὅμως ἡ θεωρία τῆς ἀποταμιεύσεως συγχέει καὶ συνταυτίζει. «Θέτοντες τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως (δημιουργίας) τοῦ κεφαλαίου, δὲν ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν ποσοτικὴν αὔξησιν αὐτοῦ διὰ τὸ πρόβλημα δηλαδή τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων κεφαλαιϊκῶν ἀγαθῶν», ἀλλὰ διὰ τὴν δημιουργίαν νέων ἀνωτέρας δυναμικότητος παραγωγικῶν ἀγαθῶν. Ἡ δημιουργία δὲ αὕτη ὀφείλεται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν πνευματικὸν παράγοντα. Εἰς τὸν ἴδιον παράγοντα—καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀποταμίευσιν—ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, ἡ ὀργάνωσις, ἡ ἐξέλιξις τῆς πρωτογόνου οἰκονομίας εἰς τὴν σημερινὴν παγκόσμιον τοιαύτην καὶ γενικῶς ὅλαι αἱ κατακτήσεις τοῦ ἀνθρώπου ἐναντι τῆς φύσεως». «Χωρὶς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ κατευθυντηρίου συντελεστοῦ ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος θὰ ἠδύνατο ν' ἀποταμιεύῃ ὀλοκλήρους χιλιετηρίδας, κεφάλαιον, θὰ ἐσχημάτιζεν ὅμως τόσον, ὅσον ἐσχημάτισεν ὁ μύρμηξ καὶ τόσα ἄλλα ὄντα, τὰ ὅποια ἔχουν ἰσχυροτέραν τὴν ροπὴν πρὸς ἀποταμίευσιν». Οὕτω προκύπτει, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος «ἡ νέα ταξινόμησις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων εἰς κατευθυντήριον καὶ ἐκτελεστικὸν παράγοντα πρὸς ἐξήγησιν ὅχι μόνον τοῦ προβλήματος τῆς δημιουργίας τοῦ κεφαλαίου ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἄλλων βασικῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων». «Ἡ πρώτη ἀξία προσοχῆς ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαίου παρίστα μίαν ἀνακάλυψιν μεγάλης σημασίας διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Παρίστα μίαν νέαν κατεύθυνσιν, ἡ ὁποία ἐδίδετο διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν σωματικὴν ἐνέργειαν καὶ δυνάμει τῆς ὁποίας ἠδύνατο πλέον ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀποχρυσταλλῶνῃ ἐργατικὴν ἐνέργειαν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Ἡ κατεύθυνσις

αὕτη ἦτο ἐκείνη, ἥτις ἤνοιξεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν νέαν ὁδόν, δυνάμει τῆς ὁποίας ἀποσπᾷ ὁ ἄνθρωπος παραγωγικὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ φυσικοῦ του περιβάλλοντος καὶ τὰς χρησιμοποιοεῖ πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν του. Ἡ ὁδὸς αὕτη εἶναι ἐκείνη, ἥτις ἤγαγε τὸν ἄνθρωπον εἰς μίαν ἀνυπέρβλητον ὑπεροχὴν ἔναντι ὅλων τῶν ἄλλων ὄντων, διότι οὐδὲν ἄλλο ὄν ἡδύνατο νὰ ἀνταγωνισθῇ τὸν ἄνθρωπον ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, οὐδεμία δηλαδὴ ἄλλη ὑπαρξίς ἡδύνατο νὰ ἀνακαλύπτῃ συνεχῶς περισσοτέρας φυσικὰς δυνάμεις καὶ νὰ τὰς χρησιμοποιοῇ ὡς μέσα του. Ἐνῶ, ἀντιθέτως τὴν ροπὴν πρὸς ἀποταμίευσιν ἔχουν καὶ πολλὰ ἄλλα ὄντα, τὰ ὁποῖα ὅμως παρὰ ταῦτα τίποτε τὸ ἀξιόλογον δὲν ἐσημείωσαν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου. Ὁ συγγραφεὺς μνημονεύει ὡς παράδειγμα καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου χρησιμοποίησιν τῶν ζώων, πρᾶγμα ὅπερ δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἀποταμίευσιν ἀλλὰ εἰς τὴν πνευματικὴν του ὑπεροχὴν. Διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως ἡδύνατο νὰ παλλαπλασιασθοῦν τὰ ἤδη ἐκ φύσεως ὑπάρχοντα καταναλώσιμα ἀγαθὰ, θὰ ἦτο ὅμως ἀδύνατος ἡ δημιουργία κεφαλαίου. Δι' αὐτὸ ὑπάρχει μὲν ἡ δυνατότης νὰ πολλαπλασιασθῶσι διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως τὰ δυνάμει τῆς ἐξυψώσεως τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος ἤδη ἀποκτηθέντα παραγωγικὰ μέσα (κεφαλαιϊκὰ ἀγαθὰ) εἶναι ὅμως φύσει ἀδύνατος νὰ δημιουργηθῇ διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ μόνον νέον κεφάλαιον».

Ὁ Κόκκαλης παρακολουθεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας τῆς ἀποταμιεύσεως διὰ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας βιβλιογραφίας καὶ κρίνει μὲ ὀξύνειαν τόσον τὴν θεωρίαν τῆς ἀποταμιεύσεως αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ὅσον καὶ τὰς ἐπ' αὐτῆς ἀναπτυχθεῖσας ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου συγγραφέως θεωρίας. Ὡς βασικὸν σφάλμα τῆς θεωρίας ταύτης ἀναφέρει τὸ ὅτι «ἡ θεωρία τῆς ἀποταμιεύσεως δὲν διέκρινεν ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου ἀποτελεῖ ἓν μερικὸν τμῆμα ἑνὸς γενικωτέρου προβλήματος, ἥτοι τοῦ προβλήματος τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως ὅλων γενικῶς τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων». Οὕτως ἡ θεωρία τῆς ἀποταμιεύσεως περιωρίσθη εἰς παρατηρήσεις, αἵτινες ἀναφέρονται μόνον εἰς τὴν ποσοτικὴν ἀριθμητικὴν αὔξησιν τῶν ἤδη δημιουργηθέντων κεφαλαιϊκῶν ἀγαθῶν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἐξηγήσῃ πῶς ταῦτα δημιουργοῦνται, εἰς ποῖον παράγοντα ὀφείλουν τὴν ὑπαρξίν των καὶ συνεπῶς χωρὶς καὶ νὰ ὑπεισέρχεται εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν πραγματικῶν αἰτίων, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἀλληλεπιδράσεων αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦνται μεταξὺ τῶν διαφόρων παραγωγικῶν δυνάμεων.

Ἀφοῦ ἀναλύει καὶ κρίνει τὴν θεωρίαν τῆς ἀποταμιεύσεως ἀσχολεῖται μετὰ ταῦτα μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ ἀποθέματος καταναλωσίμων ἀγαθῶν (Subsistenzfondstheorie) τὴν ὁποίαν ὑποβάλλει ὡσαύτως εἰς μίαν βαθεῖαν κριτικὴν ἀνάλυσιν ἂν καὶ ὅχι τόσον ἐκτενῇ ὅσον τὴν προγενεστέραν. Καταλήγει δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἀπόθεμα τροφίμων καὶ γενικῶς καταναλωσίμων ἀγαθῶν, δὲν δύναται ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς εἷς πρωτογενὴς παράγων, ὡς παράγων δηλαδὴ ὅστις φέρει ἐν αὐτῷ τὸ αἷτιον τῆς πρώτης αἰτίας. Πλὴν τούτου ἡ

ἐν λόγῳ θεωρία περιπίπτει εἰς τὸ ἴδιον σφάλμα ὡς καὶ ἡ θεωρία τῆς ἀποταμιεύσεως, διότι τὴν ἐνδιαφέρει ἡ ποσοτικὴ ἐπαύξησης τοῦ κεφαλαίου, χωρὶς καὶ νὰ λαμβάνῃ καὶ αὐτὴ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ κεφαλαίου ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος. Ἀμφότεραι αἱ θεωρίαι δὲν ἐξηγοῦν πῶς αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις ἀναπτύσσονται δυναμικῶς καὶ πολλαπλασιάζονται ποσοτικῶς, ἀλλὰ ἀγκυστροῦνται ἐπὶ ἑνὸς μὴ σημαντικοῦ σημείου τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ἀκολουθοῦν μίαν πατροπαράδοτον, κοινὴν ταξινόμησιν τῶν παραγωγικῶν μέσων.

* *

Μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου καὶ μὲ τὴν θεωρίαν τῆς ἀποταμιεύσεως εὐρίσκονται ἐν στενωπᾷ συναφείᾳ αἱ ἔννοιαι τῆς «παραγωγῆς» καὶ τῆς «καταναλώσεως», εἰς τὰς ὁποίας δίδει ὁ Κόκκαλης νέον περιεχόμενον. Ὡς παραγωγή ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως δὲν χαρακτηρίζεται μόνον ἡ τεχνικὴ κατασκευὴ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ τεχνικὴ αὐτῶν κατανάλωσις πρὸς ἀναπαραγωγὴν καὶ ἐξύψωσιν τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων». Ὡς «κατανάλωσις» χαρακτηρίζεται ἡ χρησιμοποίησις τῶν παραγωγικῶν καὶ τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν πρὸς ἱκανοποίησιν καθαρῶς ἀπολαυστικῶν ἀναγκῶν, ἐκ τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ὁποίων δὲν προκύπτουν νέαι ἐσωτερικῆς φύσεως παραγωγικαὶ δυνάμεις. Τὴν ἐν λόγῳ ἄποψιν ἀπαντᾷ τις καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους οἰκονομολόγους, καθὼς ἐπίσης καὶ ἑτέραν τινὰ συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν, τὸ ἔδαφος δὲν ἀναγνωρίζεται ὡς ἀνεξάρτητος συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς.

Ὁ συγγραφεὺς θέτει ὡς ἀντίθετον ἔννοιαν τῆς παραγωγῆς τὸν πραγματικὸν «ἀφανισμόν» (Eliminierung) τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἡ παραγωγή δὲ ὀρίζεται ὡς μεταφορὰ οἰκονομικῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀπὸ ἑνα ἢ περισσότερα εἶδη οἰκονομικῶν ἀγαθῶν εἰς ἕτερα, ἢ τέλος ὡς μεταφορὰ παραγωγικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου, ὅποτε ἀποκτᾶται ἐσωτερικῆς φύσεως παραγωγικὴ ἐνέργεια.

Ὡς «ἀφανισμόν» τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων χαρακτηρίζει τὴν πραγματικὴν ἐξάλειψιν τούτων δι' ἑνὸς οἰουδήποτε τρόπου. Οὕτως ἡ κατανάλωσις ἀποτελεῖ μίαν μερικὴν ἔννοιαν τοῦ ἀφανισμοῦ, ἥτις, ὡς ἐλέχθη, ὀρίζεται ὡς «ἡ χρησιμοποίησις παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ καταναλωσίμων ἀγαθῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν «ἀπολαυστικῶν ἀναγκῶν», τὰς ὁποίας διακρίνει ἀπὸ τὰς «δυναμικὰς ἀνάγκας», ἡ ἱκανοποίησις τῶν ὁποίων συνοδεύεται μὲ τὴν ἀναπαραγωγὴν καὶ τὴν ἐξύψωσιν τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων. Ἡ «κατανάλωσις» ὁ «ἐκμηδενισμός», λόγῳ πυρκαϊῶν, σεισμῶν κλπ., ἡ «φθορά» δυνάμει φυσικῶν νόμων, ἡ «ἀποσύνθεσις» καὶ ὁ «ἀλληλοεκμηδενισμός» λόγῳ

λληλοσπαραγμῶν ἢ ἀλληλοκαταπολεμήσεως τῶν ἀτόμων, τῶν τάξεων ἢ τῶν ομμάτων μεταξὺ των, ἀποτελοῦν μερικὰς ἐννοίας τοῦ ἀφανισμοῦ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων (1).

Εἰς τὴν κατανάλωσιν δὲν περιλαμβάνεται μόνον ἡ χρησιμοποίησις ἐτοιμῶν (καταναλωσίμων) ἀγαθῶν πρὸς ἱκανοποίησιν ἀπολαυστικῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ καὶ «αὕτη αὕτη ἡ παραγωγή ἀγαθῶν, ἅτινα δὲν περιέχουν παραγωγικὴν τινὰ νέργειαν, δηλαδή δὲν προορίζονται διὰ τὴν ἱκανοποίησιν δυναμικῶν ἀναγκῶν, καὶ τῶν ὁποίων προκύπτει ἐσωτερικῆς φύσεως παραγωγικὴ ἐνέργεια. Μὲ τὴν παραγωγήν τῶν ἀγαθῶν τούτων καταναλίσκονται παραγωγικαὶ δυνάμεις, ὥστε τὸ προϊόν δὲν περιέχει πλέον παραγωγικὴν τινὰ ἐνέργειαν, ἀλλὰ παριστᾷ ἕνα ἀγαθὸν ἀπολαύσεως. Καὶ αὕτη αὕτη λοιπὸν ἡ «παραγωγή» τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν δύναται νὰ περικλείῃ μίαν πραγματικὴν οἰκονομικὴν κατανάλωσιν, ἐφ' ὅσον ἐξ αὐτῆς παράγονται ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀναπαραγωγήν ἢ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφαλαίου, τὴν ἀναπαραγωγήν ἢ τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας. Ἐφ' ὅσον ἡ παραγωγή ἀναφέρεται εἰς τὴν παραγωγήν κεφαλαιϊκῶν ἀγαθῶν ἢ ἐτοιμῶν πρὸς κατανάλωσιν ἀγαθῶν, ἅτινα ἐξυπηρετοῦν δυναμικὰς ἀνάγκας, συνοδεύεται ἀπὸ μίαν τεχνικὴν κατανάλωσιν οὐχὶ ὅμως καὶ οἰκονομικὴν τοιαύτην. «Ἡ τεχνικὴ αὕτη κατανάλωσις δὲν παριστᾷ ἄλλο τι εἰμὴ τὴν ἐκ τῆς μεταφορᾶς (παραγωγῆς) προερχομένην ἀλλαγὴν τῆς ἐξωτερικῆς ὀψεως τῆς παραγωγικῆς ἐνεργείας, ἐνῶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς οἰκονομικῆς καταναλώσεως καταναλίσκεται πλέον αὕτη ὀριστικῶς. Δι' αὐτὸ ἡ τεχνικὴ κατανάλωσις συνοδεύει πάντοτε τὴν παραγωγήν, διότι ὅλα γενικῶς τὰ παραγωγικὰ μέσα καταναλίσκονται τεχνικῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραγωγῆς. Ἀπὸ οἰκονομικῆς ὅμως ἀπόψεως μεταφέρεται ἡ παραγωγικὴ των ἐνέργεια εἰς τὰ ἐξ αὐτῶν παραχθέντα προϊόντα. Τὸ ἴδιον ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐτοιμῶν ἀγαθῶν, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀναπαραγωγήν καὶ τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας».

Ἐνεκα τούτου ἡ παραγωγή δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ὡς μία διαδικασία, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ κάπου καὶ τελειώνει εἰς τὴν παραγωγήν τῶν ἐτοιμῶν πρὸς κατανάλωσιν ἀγαθῶν, ἀλλὰ ὡς μία συνεχὴς καὶ ἀτελεύτητος κίνησις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται ἄλλοτε μὲν εἰς ἐξωτερικὰ ὑλικά ἀγαθὰ, ἄλλοτε δὲ εἰς ἐσωτερικὴν παραγωγικὴν ἐνέργειαν, ἥτοι εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐργασίας. «Ἡ παραγωγή ὡς τοιαύτη δὲν τελειώνει εἰς τὴν κατανάλωσιν. Αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις δὲν καταναλίσκονται κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν καλουμένων καταναλωσίμων ἀγαθῶν. Ἀπὸ τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπιστρέφουν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου ἵνα καὶ πάλιν

(1) Ἰδὲ «Ὁ Πλοῦτος» ἀνατ. ἐκ τῆς ἐπετηρίδος τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 1935.

ἐκδηλωθῶν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον». Ἡ «ἀδιάλειπτος αὕτη διαδικασία τῆς παραγωγῆς» γίνεται κατὰ ἓνα τρόπον σπειροειδῆ. Οὕτως ἡ διαδικασία αὕτη διαιρεῖται εἰς δύο κυρίως μέρη : 1) εἰς τὴν ἐξωτερικὴν καὶ 2) εἰς τὴν ἐσωτερικὴν παραγωγὴν.

Ἡ ἐξωτερικὴ παραγωγὴ περιλαμβάνει τὴν μεταφορὰν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Ἡ ἐσωτερικὴ ἀντιθέτως τὴν μεταφορὰν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου εἰς τὸν ἐξωτερικόν. Ἡ ἐξωτερικὴ παραγωγὴ ἐξυπηρετεῖ τὸ κεφάλαιον, ἡ δὲ ἐσωτερικὴ τὴν ἐργατικὴν ἐνέργειαν. Ἡ ἐξωτερικὴ καθὼς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ παραγωγὴ ἀναφέρονται: 1) εἰς τὴν ἀναπαραγωγὴν, 2) εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν καὶ 3) εἰς τὴν δυναμικὴν ἐξύψωσιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ μὲν πρώτη ἀναφέρεται εἰς τὸ κεφάλαιον ἡ δὲ δευτέρα, εἰς τὰς ἐργατικὰς δυνάμεις. Ἡ ἐξωτερικὴ παραγωγικὴ διαδικασία διακρίνεται περαιτέρω εἰς τρεῖς μερικὰς ὑποδιαιρέσεις : α) τὴν «ὕλικήν», β) τὴν «τοπικὴν» καὶ γ) τὴν «χρονικὴν». Ἐνῶ λοιπὸν εἰς τὴν ὕλικήν παραγωγὴν δημιουργοῦνται νέα ἀγαθὰ εἰς τὴν τοπικὴν καὶ χρονικὴν μεταφέρονται τοπικῶς ἢ χρονικῶς αἱ χρονικαὶ ἀξίαι.

«Ἡ δυναμικὴ ἐξύψωσις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων» καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ κεφαλαίου εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ «ὀρθολογισμοῦ», ὅστις δύναται νὰ νοηθῇ καὶ νὰ ἐξηγηθῇ εἰς ὅλον τὸ βάθος καὶ πλάτος αὐτοῦ μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς. «Ἡ ἐννοια τοῦ ὀρθολογισμοῦ εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μὲ τοὺς ρηθέντας συντελεστὰς τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς, διότι ὁ ὀρθολογισμὸς εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος.... Ὁ ὀρθολογισμὸς πραγματοποιεῖται μόνον διὰ τοῦ κατευθυντηρίου συντελεστοῦ καὶ σημαίνει τὴν ἐφαρμογὴν νέων καλλιτέρων παραγωγικῶν κατευθύνσεων δυνάμει τῶν ὁποίων πραγματοποιοῦνται μεγαλύτερα ἀποτελέσματα, καίτοι χρησιμοποιεῖται ἡ αὐτὴ ἐκτελεστικὴ ἐνέργεια, ἢ πρᾶγμα ὅπερ εἶναι τὸ ἴδιον : τὴν πραγματοποίησιν ἐνὸς ὠρισμένου σκοποῦ μὲ ὀλιγωτέραν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν. Ὁ ὀρθολογισμὸς συμπίπτει λοιπὸν μὲ τὰς παραγωγικωτέρας κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας δίδει ὁ κατευθυντήριος εἰς τὸν ἐκτελεστικὸν παράγοντα καὶ ἔνεκα τούτου εἶναι ἐκδηλωσις τῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συντελεστοῦ.

Ὁ Κόκκαλης διακρίνει δύο κυρίως εἶδη, ἢ βασικὰς κατευθύνσεις τοῦ ὀρθολογισμοῦ : 1) τὸν τεχνικὸν καὶ 2) τὸν ὁργανωτικὸν ὀρθολογισμόν. Ὁ τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς διακρίνεται εἰς ἄλλας ὑποκατηγορίας. Αἱ κυριώτεραι εἶναι : α) ὁ «τοπικὸς», β) «χρονικὸς» καὶ γ) «ὕλικος» τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς. Ὁ τοπικὸς τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν ὑπερνίκησιν τοῦ χώρου—δηλαδή τὴν μεταφορὰν ἀπὸ τὸ ἐν μέρος εἰς ἕτερον—, ὁ χρονικὸς τὴν ὑπερνίκησιν τοῦ χρόνου, ἥτοι τὴν διατήρησιν τῶν ἀγα-

θῶν ὅσον τὸ δυνατόν καλλίτερον καὶ ἐπὶ μακρότερον χρόνον καὶ τέλος ὁ ὑλικὸς τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς ἀποβλέπει εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ὡς τοῦ ἄρτου, ἐνδυμάτων, ὑποδημάτων, αὐτοκινήτων κλπ. Ἐκτὸς ὅμως τῶν τριῶν τούτων διακρίσεων διακρίνει ὁ Κόκκαλης πρὸς μίαν ἄλλην κατεύθυνσιν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀποκληθέντας «πολυειδῆ» καὶ «μονοειδῆ» τεχνικὸν ὀρθολογισμόν. Ὁ πολυειδῆς τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν παραγωγὴν νέων, ἕως τώρα ἀγνώστων ἀγαθῶν, ὡς λ.χ. κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, τοῦ ραδίου, τηλεοράσεως, προηγούμενως τοῦ τηλεφώνου, αὐτοκινήτου κλπ. Ὁ μονοειδῆς τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς ἀποβλέπει εἰς τὴν παραγωγὴν ἐνὸς ἤδη γνωστοῦ ἀγαθοῦ μὲ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερα ἔξοδα, πρᾶγμα ὅπερ σημαίνει εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν : μὲ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτεραν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν.

«Ὁ ὁργανωτικὸς ὀρθολογισμὸς ἀποβλέπει εἰς τὴν ὅσον τὸ δυνατόν καλλιτέραν διάρθρωσιν ὅλων τῶν ἐργατικῶν καὶ κεφαλαιϊκῶν παραγωγικῶν μέσων πρὸς πραγματοποίησιν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρων ἀποτελεσμάτων». Μὲ τὸ ἐν λόγῳ πρόβλημα συνδέεται ἀμεσώτατα τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεργίας καὶ γενικῶς τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων, διότι τοῦτο εἶναι ζήτημα μιᾶς καταλλήλου διαρθρώσεως ὁλοκλήρου τῆς κοινωνικῆς παραγωγικῆς διαδικασίας ὡς καὶ τῆς διανομῆς τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως, δηλαδὴ μιᾶς καταλλήλου ὁργανώσεως ἐκάστης ἐθνικῆς οἰκονομίας ὡς καὶ τῆς παγκοσμίου τοιαύτης. Ὁ ὁργανωτικὸς ὀρθολογισμὸς διακρίνεται εἰς τέσσαρας ὑποκατηγορίας : α) ἰδιωτικὸ-β) ἐθνικὸ-γ) ἡπειρωτικὸ-καὶ δ) παγκοσμιοοικονομικὸν ὀρθολογισμόν. Ὁ πρῶτος ἀναφέρεται εἰς μίαν ἐκάστην ἐπιχείρησιν, ὁ δεύτερος εἰς μίαν ἐκάστην ἐθνικὴν οἰκονομίαν, ὁ δὲ τρίτος καὶ τέταρτος εἰς μίαν ἐκάστην ἡπειρον καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ ὁργανωτικοῦ καὶ τοῦ τεχνικοῦ ὀρθολογισμοῦ διακρίνει ὁ Κόκκαλης καὶ τὸν καθαρῶς πνευματικόν, ἀφηρημένον ὀρθολογισμόν, τὰ προϊόντα τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι, οὔτε τεχνικῆς οὔτε ὁργανωτικῆς φύσεως. Ὁ ἐν λόγῳ ὀρθολογισμὸς ἀποβλέπει ἀμέσως μὲν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν καθαρῶς πνευματικῶν ἀναγκῶν, ἐμμέσως ὅμως ἐπιδρᾷ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ὀρθολογισμῶν, χωρὶς τὰ προϊόντα του νὰ λαμβάνουν ὑλικὴν ἢ ὁργανωτικὴν τινα μορφήν. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην περιλαμβάνονται ὅλα τὰ πνευματικὰ προϊόντα τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν ὡς τῶν Μαθηματικῶν, τῆς Θεωρητικῆς Φυσικῆς καὶ Χημείας, τῶν Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν, τῆς Φιλολογίας κλπ. Πάντα τὰ προϊόντα ταῦτα παριστοῦν ἰδέας, αἵτινες δὲν λαμβάνουν ὑλικὴν μορφήν καίτοι ἔχουν ἄμεσον σχέσιν τόσον μὲ τὸν τεχνικὸν ὅσον καὶ μὲ τὸν ὁργανωτικὸν ὀρθολογισμόν καὶ συνεπῶς μὲ τὴν δυναμικὴν καὶ ποσοτικὴν ἐπαύξησιν τῶν κεφαλαιϊκῶν παραγωγικῶν μέσων. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην κατατάσσεται καὶ ἡ γλῶσσα ἐνὸς ἐκάστου λαοῦ, ἡ ὁποία παριστᾷ ἐπίσης ἐν καθαρῶς ἀφηρημένον πνευ-

ματικὸν οἰκοδόμημα, συμβάλλουσα καὶ αὕτη ἀμέσως καὶ ἐμμέσως εἰς τὴν δυναμικὴν ἐξύψωσιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου του καταγίνεται ὁ Κόκκαλης μὲ τὰς συναφείας αἵτινες ὑπάρχουν μεταξὺ τοῦ ὀρθολογισμοῦ, τῆς οἰκονομικῆς ἀρχῆς τῆς παραγωγικότητος, τῆς ἀποταμιεύσεως, τῆς ἀναπτύξεως, τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς κατανομῆς τῶν ἔργων.

II.

Τὰ δύο ἀγγλιστὶ κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον δημοσιευθέντα εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ἔργα του : «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Γενικὴν (ὀλοκληρωτικὴν) Θεωρίαν τῆς ἐργασίας—Νέαι θετικαὶ βάσεις τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν», 1950 καὶ «Διατὶ εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἐργασίας ἡ μόνη βασικὴ καὶ ἀκριβὴς (exact) οἰκονομικὴ θεωρία ;» 1952, προσφέρουν μίαν πολύτιμον συμπλήρωσιν τῆς θεωρίας του. Αὕτῃ ἀναφέρεται εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἀξίας, ἣτις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ περιληφθῇ εἰς τὸν Α' Τόμον τοῦ γερμανιστὶ δημοσιευθέντος ἔργου του, ἀλλὰ ἐπρόκειτο νὰ περιληφθῇ εἰς τὸν Β' Τόμον τούτου, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν ἐδημοσιεύθη λόγῳ τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ τῶν μεταπολεμικῶν γεγονότων.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας πραγματεύεται ὁ Κόκκαλης εἰς δύο μέρη : τὸ κριτικὸν καὶ τὸ θετικὸν μέρος. Εἰς τὸ κριτικὸν μέρος ὑπογραμμίζει, ὅτι ὑπάρχουν δύο βασικά καὶ διάφορα πρὸς ἄλληλα προβλήματα τῆς ἀξίας. Τὸ ἓν ἔχει ὡς βάσιν τὴν ἐξήγησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ἥτοι τῆς ἀξίας ὅλων γενικῶς τῶν οἰκονομικῶν μέσων, τὸ δὲ ἕτερον τὴν ἐξήγησιν τῆς καλουμένης ἀνταλλακτικῆς ἀξίας, ἣτις ἀναφέρεται ἀπλῶς εἰς τὰς ἀνταλλακτικὰς σχέσεις τῶν ἀξιῶν τῶν μονάδων τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν μέσων. Ἡ πρώτη, ἥτοι ἡ οἰκονομικὴ ἀξία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ὡς ἀνταλλακτικὴ ἀξία, καθ' ὅτι ἀναφέρεται εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκονομικὴν ἀξίαν, ἥτοι εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ συνόλου τῶν οἰκονομικῶν μέσων.

Ἡ πατροπαράδοτος θεωρία τῆς ἀξίας περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ πραγματευθῇ μόνον τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας, τὴν ἀναφερομένην εἰς «τὰς σχέσεις τῶν ἀξιῶν τῶν μονάδων τῶν διαφόρων ἀγαθῶν καὶ γενικῶς τῶν μέσων ἱκανοποιήσεως τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, καὶ παρημέλησε τελείως τὴν ἑτέραν πλευρὰν τοῦ προβλήματος, τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας ὡς τοιαύτης, ἥτοι τῆς ὀλικῆς οἰκονομικῆς ἀξίας ὅλων τῶν οἰκονομικῶν μέσων, παραγωγικῶν τε καὶ καταναλωτικῶν. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας» ἀναφέρεται ὅθεν εἰς μίαν πλευρὰν τοῦ ὅλου προβλήματος τῆς ἀξίας, ἡ δὲ ἀνταλλακτικὴ ἀξία ἀποτελεῖ μίαν μερικὴν ἔννοιαν τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας.

Ούτως ἐδημιουργήθη ἀνυπέρβλητον χάσμα μεταξύ τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς, τὸ ὁποῖον χωρίζει τελείως τὴν θεωρίαν τῆς ἀξίας ἀπὸ τὴν τῆς παραγωγῆς καὶ τὰς παριστᾷ ὡς μὴ ἐχούσας οὐδεμίαν συνάφειαν μεταξύ των. Ἐν δεύτερον χάσμα προέκυψεν εἰς τὸ ἐπόμενο βῆμα, ἥτοι εἰς τὴν μεταπήδησιν ἀπὸ τοῦ προβλήματος τῆς παραγωγῆς, ἀναφερομένης εἰς ὑλικά ἀγαθὰ, εἰς τὸ πρόβλημα τῆς διανομῆς τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, ἐννοούμενον ὅμως ὡς ἀξία. Οὕτω γίνεται λόγος περὶ τῆς διανομῆς τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, θεωρουμένου τούτου οὐχὶ πλέον ὡς συνόλου ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα προκύπτουν ἐκ τῆς παραγωγῆς, ἀλλ' ὡς οικονομικῆς ἀξίας προκυπτούσης ὡσαύτως ἐκ τῆς παραγωγῆς, χωρὶς ὅμως νὰ καταβάλλεται προσπάθεια, ὅπως ἐξηγηθῇ τὸ προϊόν τῆς παραγωγῆς ὡς οικονομικὴ ἀξία καὶ οὐχὶ ὡς ποσότης ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἐνταῦθα δημιουργεῖ βαθύτατον χάσμα εἰς τὸ σύστημα τῆς Κοινωνικῆς Οἰκονομικῆς, διότι παραμελεῖται τελείως τὸ σπουδαιότερον καὶ βασικώτερον οἰκονομικὸν πρόβλημα τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ γενικῶς τὸν σχηματισμὸν τῆς οικονομικῆς ἀξίας ὡς τοιαύτης, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐξαρτᾶται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ ἐξήγησις τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, ἀφοῦ κοινωνικὸν εἰσόδημα δὲν παριστᾷ ἄλλο τι παρὰ κοινωνικὸν οἰκονομικὸν προϊόν ἀναφερόμενον εἰς οἰκονομικὴν ἀξίαν.

Εἰς τὴν περὶ ἀξίας θεωρίαν προκύπτουν δύο διάφορα προβλήματα : 1) τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ τὸν σχηματισμὸν τῆς οικονομικῆς ἀξίας ὡς τοιαύτης, καὶ 2) τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀξιῶν τῶν μονάδων τῶν διαφόρων ἀγαθῶν ὡς καὶ εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀξιῶν τῶν μονάδων τῶν ἀγαθῶν ἑναντι τῆς ἀξίας τῆς μονάδος τοῦ χρήματος, ὅποτε ὁμιλοῦμεν εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσηιν περὶ τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας, εἰς δὲ τὴν δευτέραν περὶ τῶν τιμῶν τῶν μονάδων τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ γενικῶς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Τὸ πρῶτον πρόβλημα τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν οικονομικὴν ἀξίαν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν εἶναι τὸ βασικὸν πρόβλημα, ἄνευ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ὁποῖου εἶναι ἀδύνατος τόσον ἡ ἐξήγησις τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος ὅσον καὶ ἡ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κεφαλαίου. Ἀμφότερα τὰ προβλήματα ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ τὸν σχηματισμὸν τῆς ἀξίας. Ἐπομένως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξηγηθῇ περαιτέρω τὸ ἡμερομίσθιον καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος ὡς καὶ αἱ σχέσεις τούτων πρὸς ἄλληλα.

Ὁ Κόκκαλης διακρίνει τρεῖς κυρίως περὶ ἀξίας θεωρίας, τὰς ὁποίας ὑποβάλλει εἰς τὴν εἰδικὴν ἀνάλυσιν : 1) τὴν θεωρίαν τῆς ἐργατικῆς ἀξίας (Arbeitswerttheorie), 2) τὴν τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος καὶ 3) τὴν «λειτουργικὴν» ἢ μᾶλλον τὴν θεωρίαν τῶν ἀλληλεπιδράσεων (functional or «reciprocal» price theory) τοῦ Walras, Pareto, Cassel. Ὁ Κόκκαλης συμφωνεῖ μὲ τὴν βασικὴν σκέψιν τῆς θεωρίας τῆς ἐργατικῆς ἀξίας, ὅτι

δηλαδή ἡ ἀξία προκύπτει ἐκ τῆς ἐργασίας, παρατηρεῖ ὅμως, ὅτι ἡ θεωρία αὕτη ἐσφαλε κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ἀνέλυσεν τὴν ἐργασίαν καὶ ἐπομένως καὶ τὴν ἀξίαν, ἵνα προσδιορίσῃ οὕτω τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν αὐτοὺς τούτους τοὺς συντελεστὰς τῆς ἀξίας. Ἡ ἐργασία ἐθεωρήθη μᾶλλον ὡς ἐνιαία, ὡς περιέχουσα δηλαδή ἐν καὶ μόνον στοιχεῖον καὶ συνεπῶς ἐν καὶ μόνον συντελεστήν τῆς ἀξίας: τὴν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν. Οὕτως ἡγνοήθη τελείως ὁ ρόλος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος. Ὁ Ricardo παρέλειψε νὰ ἐξακριβώσῃ «ποῖα εἶναι τὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ ἀξία τῆς ἐργασίας καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν δημιουργίαν τῆς ἀξίας». Τὸ βασικὸν σφάλμα τῆς θεωρίας τοῦ Ricardo «εὐρίσκεται λοιπὸν εἰς τὴν ἐσφαλμένην παράστασιν (Fehlvorstellung) τὴν ἀναφερομένην εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας».

Ἡ θεωρία τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος πάλιν προσπαθεῖ «νὰ ἐξηγήσῃ μόνον τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν καὶ οὐχὶ τὴν ἀξίαν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν». Δὲν δύναται νὰ εἴπῃ τι περὶ τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ἥτοι τῆς ὀλικῆς οἰκονομικῆς ἀξίας ἐντὸς μιᾶς ἐθνικῆς ἢ καὶ ὀλοκλήρου τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας. Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ τὴν «λειτουργικὴν» θεωρίαν ἢ ὁποῖα ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τὰς ἀλληλεπιδράσεις τῶν τιμῶν, χωρὶς καὶ νὰ ἐρευνᾷ τὰ πραγματικὰ αἷτια τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἐξηγήσῃ καὶ νὰ καθορίσῃ τὸν παράγοντα ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἡ δημιουργία καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀξίας καὶ τῆς τιμῆς. Τὸ ἐρευνητικὸν αὐτῆς φῶς περιορίζεται εἰς τὴν διαλεύκανσιν μόνον τῶν συναφειῶν τῶν τιμῶν τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν μέσων. Ἡ θεωρία αὕτη εἶναι ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της ἀνίκανος νὰ διακρίνῃ τὸ αἷτιον ἀπὸ τὸ αἰτιατὸν καὶ συνεπῶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξακριβωθῇ δι' αὐτῆς ὁ ρόλος καὶ ἡ σπουδαιότης τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος τόσον ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἀξίας καὶ τῶν τιμῶν ὅσον καὶ ἐντὸς ὀλοκλήρου τῆς διαδικασίας τῆς οἰκονομίας.

Ἐν ἀντιθέσει λοιπὸν πρὸς τὴν πατροπαράδοτον περὶ ἀξίας θεωρίαν, ἢ ὁποῖα προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ μόνον τὰς σχέσεις τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν τιμῶν τῶν διαφόρων ἀγαθῶν, θεωρεῖ ὁ Κόκκαλης «τὴν ἀνάλυσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας ὡς τοιαύτης καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν στοιχείων της», καθὼς καὶ τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ταύτης ὡς τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τῆς θεωρίας τῆς ἀξίας.

Ὡς πρῶτον θεμελιῶδες ἀξίωμα (grundsatz) θεωρεῖ «τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀξίας τῆς ἐργασίας ὡς τῆς μόνης οἰκονομικῆς ἀξίας». Ἐπειδὴ ὑπάρχει ἐν καὶ μόνον οἰκονομικὸν μέσον: ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια, προκύπτει, ὅτι «μόνον τοῦτο ἔχει οἰκονομικὴν ἀξίαν». Ἐξω τοῦ κύκλου τῆς οἰκο-

ομίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχη οἰκονομικὴ ἀξία ὡς καὶ οἷονδῆποτε ἄλλο οἰκονομικὸν φαινόμενον ἢ οἰκονομικὴ ἔννοια. Οὕτως «ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας νὰ ικανοποιήσῃ ὅλας γενικῶς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου τῆς ροσδίδει τὸν οἰκονομικὸν χαρακτῆρα». Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐξουσίαν ιαθέσεως μόνον ἐπὶ τῆς ἐργατικῆς του ἐνεργείας, ἔπεται ὅτι αὕτη εἶναι τὸ ὄνον οἰκονομικὸν μέσον. Μὲ τὸν κύκλον τῆς ἐργατικῆς διαδικασίας ελειώνει καὶ ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομίας. Πέραν ταύτης δὲν ὑπάρχει παρὰ τὸ ἄπειρον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὰς προϋποθέσεις καὶ τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ συνεπῶς ὁλοκλήρου τῆς οἰκονομίας. Ἄρα ἡ οἰκονομικὴ ἀξία ἐνυπάρχει εἰς τὴν ἐργατικὴν ἐνέργειαν. Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν χέσεων μεταξὺ ἐργατικῆς ἐνεργείας καὶ ἀξίας προκύπτει, ὅτι ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια συμπίπτει μετὰ τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας, δηλαδή ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια εἶναι αὕτη αὕτη ἡ οἰκονομικὴ ἀξία.

Ἐπομένως ἡ δημιουργία καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀξίας συμπίπτει μετὰ τῆς δυναμικῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Ἡ διαδικασία ἐ αὕτη τῆς δημιουργίας, τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ποσοτικῆς αὐξήσεως τῆς ἀξίας δύναται νὰ ἐξηγηθῇ μόνον βάσει τῆς νέας ταξινομήσεως εἰς κατευθυντήριο καὶ ἐκτελεστικὸν παράγοντα, διότι μόνον ὁ κατευθυντήριο παράγων ἔχει τὸ στοιχεῖον τῆς παραγωγικότητος.

Συμφώνως πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἀναπτύξεις ἡ ἀξία τῶν διαφόρων ἀγαθῶν ἐν προκύπτει καὶ δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὸ «κόστος» τῆς παραγωγῆς ἢ ἀπὸ τὴν ποσότητα τῆς καταναλωθείσης ἐργατικῆς ἐνεργείας ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπὸ τὴν παραγωγικὴν αὐτῆς ἐνέργειαν. Ἡ ἀξία ἐκάστου οἰκονομικοῦ προϊόντος δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πρὸς παραγωγὴν αὐτοῦ καταναλωθεῖσαν οἰκονομικὴν ἀξίαν (Produktionskostentheorie) ἢ ἀπὸ τὴν καταναλωθεῖσαν ἐργατικὴν ἐνέργειαν, ὡς ἰσχυρίσθη ὁ Ricardo, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπὸ τὴν παραγωγικὴν ικανότητα (Leistungsfähigkeit) τῆς ἐργασίας. Ἡ διαφορὰ δὲ μεταξὺ καταναλωθείσης ἐργατικῆς ἐνεργείας καὶ ἀποκτηθείσης οἰκονομικῆς ἀξίας εἶναι ἐκεῖνη, ἡ ὁποία καθορίζει τὸν βαθμὸν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Ἄρα ἡ δημιουργία πάσης οἰκονομικῆς ἀξίας προκύπτει καὶ καθορίζεται ἐκ τῆς δυναμικῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καὶ κυρίως τοῦ κατευθυντηρίου παραγόντος. Ἡ θέσις αὕτη ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν κλεινο σημεῖον, τὸ ὁποῖον διακρίνει τὴν νέαν περὶ ἀξίας θεωρίαν ἀπὸ τὰς μέχρι τοῦδε τοιαύτας, ἥτοι ἀπὸ τὴν θεωρίαν περὶ κόστους, ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῶν ἐλληλεπιδράσεων—λειτουργικὴν θεωρίαν—ἀπὸ τὴν ἐργατικὴν ποσοτικὴν θεωρίαν τοῦ Ricardo καὶ ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος, κλπ.

Πρὸς ἐξακρίβωσιν λοιπὸν τοῦ παραγόντος ὅστις ὁδηγεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν νέας οἰκονομικῆς ἀξίας, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὸ κόστος, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἀνάλυσις τῆς ἐργασίας καὶ συνεπῶς τῆς ἀξίας εἰς τὰ βασικὰ αὐτῆς στοιχεῖα τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι παρὰ αὐτοὶ οὗτοι οἱ συντελεσταὶ τῆς ἀξίας. Ἄλλως εἶναι ἀδύ-

νατον νὰ ἐξακριβωθῇ καὶ νὰ προσδιορισθῇ τὸ στοιχεῖον ἐκεῖνο τῆς ἀξίας, τὸ ὁποῖον ἐνέχει τὴν «Θεϊκὴν δύναμιν», νὰ παράγῃ μεγαλυτέραν οἰκονομικὴν ἀξίαν ἀπὸ τὴν καταναλισκομένην. Ἡ παράλειψις αὕτη ἀποτελεῖ, ὡς ἐλέχθη, τὸ βασικὸν σφάλμα τῶν μέχρι τοῦδε περὶ ἀξίας θεωριῶν καὶ δι' αὐτὸ ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ συλλάβουν τὴν ἔννοιαν τῆς δημιουργίας ἀξίας πέραν τῆς καταβληθείσης τοιαύτης. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαίου, ἣτις βεβαίως συνοδεύεται μὲ τὴν δημιουργίαν ἀξίας, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξηγηθῇ παρὰ μόνον ὡς τὸ ἄμεσον ἐπακόλουθον τῆς ἀποταμιεύσεως, δηλ. τῆς συσσωρεύσεως τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν οἰκονομικῶν ἀξιῶν καὶ οὐχὶ τῆς δημιουργίας νέων τοιούτων.

Ὑπάρχουν λοιπὸν δύο βασικά προβλήματα : 1) τὸ τῆς ἀναλύσεως τῆς ἐργασίας καὶ συνεπῶς καὶ τῆς ἀξίας εἰς τὰ βασικά αὐτῆς στοιχεῖα καὶ 2) τὸ τῆς ἐξακριβώσεως τῆς ἐσωτερικῆς τῶν σχέσεως.

Τὰ στοιχεῖα τῆς ἐργασίας καὶ συνεπῶς καὶ τῆς ἀξίας μᾶς εἶναι ἤδη γνωστά. Ταῦτα εἶναι μόνον δύο : ἡ κατευθυντήριος καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐνέργεια αἱ ὁποῖαι μᾶς δίδουν δύο τελείως διαφορετικοὺς ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν τῶν συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς : 1) τὸν κατευθυντήριον καὶ 2) τὸν ἐκτελεστικόν.

Τὸ δεύτερον πρόβλημα ἦτοι τὸ τῆς σχέσεως τῶν συντελεστῶν τούτων πρὸς ἀλλήλους εἶναι τὸ θεμελιῶδες ἐρώτημα, ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ὁποίου ἐξαρτῶνται αἱ λύσεις ὅλων τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων. Τοῦτο δὲ ἐπειδὴ ἐκ τῆς σχέσεως τῶν δύο συντελεστῶν πρὸς ἀλλήλους ἐξαρτᾶται ἡ ἐξήγησις τῆς δημιουργίας πάσης οἰκονομικῆς ἀξίας, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν. Ἐκ τοῦ προβλήματος τούτου ἐξαρτῶνται ἀμέσως ὅλα γενικῶς τὰ βασικά οἰκονομικά προβλήματα, ἦτοι ὁ σχηματισμὸς τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαίου, τὸ ἡμερομίσθιον καὶ γενικῶς ὁ μισθὸς τῆς ἐργασίας, τὸ κέρδος κλπ.

Ὡς πρὸς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὑπογραμμίζεται, ὅτι οἱ συντελεσταὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς δὲν δροῦν μεμονωμένως ἢ παραλλήλως ἀλλὰ εὐρίσκονται ἐν πλήρει ἀλληλεξαρτήσῃ κατὰ τρόπον μάλιστα ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ προκύψῃ οἰκονομικὸν τι προϊόν ἀνευ τῆς ταυτόχρονον συμμετοχῆς ἀμφοτέρων. Ἐπομένως τὰ προϊόντα τῶν δὲν δύνανται νὰ ἐξηγηθοῦν οὔτε καὶ νὰ νοηθοῦν ὡς μεμονωμένα καὶ ἀνεξάρτητα ἀλλήλων. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου προκύπτει ἀσυζητητὶ πλέον, ὅτι μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς δὲν ὑφίσταται προσθετικὴ σχέσις. Δὲν ὑφίσταται προσθετικὴ σχέσις, διότι αὕτη προϋποθέτει τόσον τὴν λειτουργίαν τῶν συντελεστῶν ὅσον καὶ τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν προϊόντων τῶν τελείως ἀνεξάρτητον ἀλλήλων, πρᾶγμα ὅπερ εἶναι ξένον πρὸς τὴν πραγματικότητα. «Ἀντιθέτως ἡ σχέσις τῶν συντελεστῶν εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἡ αὐξήσις τῆς ἀξίας τοῦ ἐνὸς παράγοντος νὰ συνεπιφέρῃ τὴν ταυτόχρονον αὐξήσιν τῆς ἀξίας καὶ τοῦ

έτερου» και ούτω πολλαπλασιάζεται τὸ κοινὸν αὐτῶν προϊόν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι υφίσταται πολλαπλασιαστικὴ σχέσις μεταξύ τῶν δύο συντελεστῶν καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς δημιουργεῖται νέα ἀξία ὑπερβαίνουσα τὴν ἀξίαν τοῦ κόστους, ὑπερβαίνουσαν δηλαδὴ τὴν καταναλωθεῖσαν οἰκονομικὴν ἀξίαν. Ἄλλως δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ καὶ δημιουργία ἀξίας ἀλλὰ ἀπλῶς συσώρευσις ταύτης.

Παρὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἀλληλεξαρτήσεως τῶν δύο συντελεστῶν, ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν ἤτοι ὁ κατευθυντήριος παράγων ἔχει τὸ πλεονέκτημα ἔναντι τοῦ ἄλλου, ὅτι ἡ ποιοτικὴ ἐξύψωσις τοῦ ὁδηγεῖ εἰς πολλαπλάσιον προϊόν, καίτοι χρησιμοποιεῖται ἡ αὐτὴ ποσότης ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας. Ἐνεκα τούτου ἡ ποιότης τοῦ ἐκτελεστικοῦ δὲν παίζει τόσον ρόλον, ὅσον ἡ τοῦ κατευθυντηρίου. Οὕτω δύναται ὁ ἐκτελεστικὸς νὰ νοηθῇ ποσοτικῶς, ἐνῶ ὁ κατευθυντήριος ποιοτικῶς. Ὁλόκληρος ἡ παραγωγικότης καὶ συνεπῶς ἡ δημιουργία ἀξίας προκύπτει καὶ καθορίζεται ἐκ τῆς ποιοτικῆς (δυναμικῆς) ἐξυψώσεως τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος.

Ἡ διαδικασία τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς δημιουργίας ἀξίας δὲν γίνεται κατὰ τρόπον ὥστε ἡ παραγωγικότης τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ ἐκτελεστικοῦ νὰ ἐκδηλώνεται ἀμέσως εἰς τὰ ἔτοιμα πρὸς κατανάλωσιν ἀγαθὰ. Ἡ ἐκδήλωσις αὕτη γίνεται σχεδὸν πάντοτε διὰ μέσου τοῦ κεφαλαίου. Οὕτω ἀποκτᾶται δι' αὐτῆς πρῶτον μεγαλύτερα ἐξωτερικὴ ἐνέργεια, κεφάλαιον, παρ' ὅσον καταβάλλεται εἰς ἐσωτερικὴν ἐργατικὴν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν, ὁπότε ἡ ἐξύψωσις τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος βαδίζει παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφαλαίου.

Παρὰ ταῦτα «ἡ ἀξία τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος» καὶ ἡ παραγωγικότης του δὲν συμπίπτουν καίτοι εἶναι ἔννοιαι στενῶς συνδεδεμέναι μεταξύ των. «Τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος ἐξαρτᾶται τόσον ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῆς παραγωγικότητός του ὅσον καὶ ἀπὸ τὸ μέγεθος τοῦ ἐκτελεστικοῦ παράγοντος». Ποσοτικῶς εἶναι μικρὸς ὁ κατευθυντήριος παράγων, ἐνῶ ἡ ἀξία, ἡ ἐνέργειά του εἶναι μεγάλη, καὶ τοῦτο ἐπεὶ «ἡ ἐνέργειά του ἐπιδρᾷ ἐφ' ὅλων γενικῶς τῶν μονάδων τῆς ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας, ἐργατικῆς τε καὶ κεφαλαιϊκῆς». Ἡ διαδικασία τῆς δημιουργίας ἀξίας συντελεῖται λοιπὸν κυρίως μέσω τοῦ κεφαλαίου καὶ προκύπτει ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ συνεχὴς ἐξύψωσις τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀπόκτησιν συνεχῶς μεγαλυτέρας ἐξωτερικῆς ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας (κεφαλαίου), ἔναντι τῆς καταναλισκομένης ἐργατικῆς ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας. Δι' αὐτὸ ὁλόκληρον τὸ κεφάλαιον δὲν εἶναι παρὰ ἡ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀποκρυστάλλωσις τῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος.

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὴν «Θεωρίαν τῆς Ἑργατικῆς Ἐνεργείας» ἡ ἀξία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν «παραγωγικὴν δύναμιν τῆς ἐργασίας»

καὶ αὕτη κυρίως ἀπὸ τὴν «ἐξύψωσιν τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος», ἥτις παραγωγικότης ὀρίζεται ἀπὸ τὴν διαφορὰν μεταξὺ κόστους καὶ προϊόντος ἢ ὁποῖα κατὰ βάθος παριστᾷ τὴν διαφορὰν, τὴν προκύπτουσαν μεταξὺ καταβλήθεισης καὶ ἀποκτηθείσης ἐργατικῆς ἐνεργείας.

Οὕτω εἰσέρχεται ὁ Κόκκαλης εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν ἐξήγησιν τῶν σχέσεων μεταξὺ παραγωγικῆς ἐνεργείας (ἐργατικῆς ἐνεργείας), ἀξίας, πλούτου, τιμῆς, παραγωγικότητος καὶ ἀποδοτικότητος (Rentabilität).

Ὡς πλοῦτον ἀπὸ κοινωνικῆς οἰκονομικῆς ἀπόψεως ὀρίζει τὸ σύνολον τῆς χρησιμότητος, ἢ ὁποῖα προκύπτει ἐξ ὅλων γενικῶς τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ὡς «συνολικὴν ἀξίαν» «τὸ σύνολον τῶν ἀξιῶν ὅλων γενικῶς τῶν ἀγαθῶν». Ἡ συνολικὴ ἀξία ἐκάστου ἀγαθοῦ προκύπτει ἐκ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν μονάδων τοῦ ἐπὶ μίαν ὀριακὴν του χρησιμότητα (1).

Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν λοιπόν, ὅτι αἱ ἀνάγκαι ἀναπτύσσονται ἀπεριορίστως κατὰ τρόπον ὥστε ἡ ἱκανοποίησις τῆς μιᾶς δημιουργεῖ ἐτέρας, δύναται νὰ αὐξηθῇ τόσον ἀπεριορίστως ὁ πλοῦτος ὅσον καὶ ἡ συνολικὴ αὐτοῦ ἀξία. Ἡ συνολικὴ χρησιμότης ἢ προκύπτουσα ἐκ τῶν ἀγαθῶν αὐξάνει, συνάμα δὲ καὶ ἡ συνολικὴ αὐτῶν ἀξία καὶ τοῦτο ἐπειδὴ τὸ ἀπεριόριστον τῶν ἀναγκῶν ἀποσοβεῖ τὴν σημαντικὴν πτώσιν τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος ἥτις θὰ ἐπῆρχετο, συμφῶνως πρὸς τὸν νόμον τοῦ Gossen, λόγῳ τῆς ποσοτικῆς αὐξήσεως τῶν ἀγαθῶν, (2) Τοιοῦτοτρόπως καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ συνεχὴς αὐξήσις τοῦ πλούτου, δηλαδὴ ἡ συνεχὴς αὐξήσις τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν δὲν εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Ricardo. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰς σχέσεις μεταξὺ παραγωγικότητος καὶ παραγωγικῆς ἐνεργείας. Ἐπομένως ὁ πλοῦτος, ἡ ἀξία, ἡ παραγωγικότης καὶ ἡ παραγωγικὴ ἐργατικὴ ἐνέργεια συμβαδίζουν. Τοῦτο δὲν θὰ συνέβαινεν, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ νόμος τῆς ἀπεριορίστου ἀναπτύξεως τῶν ἀναγκῶν.

Συνοπτικῶς ὑπογραμμίζει ὁ Κόκκαλης τρεῖς κυρίως νόμους τῆς ἀξίας :

- 1) Τὸν γνωστὸν νόμον τοῦ Gossen, συμφῶνως πρὸς τὸν ὁποῖον ἡ ἔντασις πάσης ἀνάγκης μειοῦται μὲ τὴν χρησιμοποίησιν συνεχῶς μεγαλυτέρας ποσότητος τοῦ ἀντιστοίχου ἀγαθοῦ πρὸς ἱκανοποίησίν της, καὶ ἐξ ἑνὸς ση-

(1) Ὁ Καθηγητὴς κ. Αμονν ἀναλύει κυρίως τὴν «Introduction to the Total Theory of Labor» ἢ ὁποῖα ἀνταποκρίνεται καὶ πρὸς τὰς ἀπόψεις του δημοσιευθείσας εἰς τὴν ἑλληνιστὶ περὶ «Πλούτου» ἐργασίαν μου (Ἐπετ. Παν. Θεσσαλονίκης 1935). Εἰς τὴν μετέπειτα δημοσιευθεῖσαν ἀγγλιστὶ ἐργασίαν μου «Διατὶ εἶναι ἡ θεωρία τῆς Ἐργασίας ἡ μόνη βασικὴ οἰκονομικὴ θεωρία» παραμερίζεται τελείως ἡ θεωρία τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος. Οὕτως ἡ ἀξία προκύπτει καὶ καθορίζεται ἐκ τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας καὶ μόνον. (Σημ. Ἀλεξ. Κόκκαλη).

(2) Ἰδὲ περὶ τούτου ὁ «Πλοῦτος», Ἐπετ. Παν. Θεσ/κης 1935.

μείου και ἐκεῖθεν γίνεται ἀρνητική, 2) τὸν νόμον τῆς ἀτελευτήτου ἀναπτύξεως τῶν ἀναγκῶν, συμφώνως πρὸς τὸν ὅποιον ἡ ἱκανοποίησις ἐνὸς ὠρισμένου ἀριθμοῦ ἀναγκῶν δὲν ἐπιφέρει τὸν κόρον, ἢ τὴν πλήρη ἱκανοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ προκαλεῖ ταῦτοχρόνως τὴν δημιουργίαν νέων ἀναγκῶν, κατὰ τρόπον ὥστε ἡ ἀνάγκη ὡς τοιαύτη παραμένει ἀνικανοποίητος, καὶ 3) τὸν νόμον τῆς πολλαπλασιαστικῆς σχέσεως τῶν συντελεστῶν τῆς ἀξίας.

Διὰ τοῦ πρώτου νόμου ἐξηγεῖται ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία, διὰ τοῦ δευτέρου ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ τρίτου «ἡ δημιουργία ἀξίας καὶ συνεπῶς ὁ σχηματισμὸς τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, τοῦ κεφαλαίου, τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τοῦ κέρδους». Οὕτως ἡ μὲν ἀπεριόριστος ἀνάπτυξις τῶν ἀναγκῶν ἐπιτρέπει τὴν ἀπεριόριστον ἀνάπτυξιν τῆς ἀξίας, ἡ δὲ πολλαπλασιαστικὴ σχέσις μεταξὺ κατευθυντηρίου καὶ ἐκτελεστικοῦ παράγοντος προκαλεῖ τὴν συνεχῇ δημιουργίαν νέων ἀξιῶν, ἔστω καὶ ἂν χρησιμοποιεῖται ἡ αὐτὴ ἢ καὶ ὀλιγωτέρα ἀκόμα ἐκτελεστικὴ ἐνέργεια. Ἐπομένως ἡ οἰκονομικὴ ἀξία δημιουργεῖται κυρίως ἐκ τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τῆς ἀξίας τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος καὶ τῆς πολλαπλασιαστικῆς σχέσεως τῆς ἀξίας αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐκτελεστικὸν παράγοντα.

Ἐνῷ λοιπὸν διὰ τῆς θεωρίας τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν, δὲν δύναται δι' αὐτῆς νὰ δοθῇ ἐξήγησις τις ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας τῆς ἐργασίας, τοῦ ἡμερομισθίου καὶ γενικῶς ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας ὡς τοιαύτης. «Ἡ ἀξία τῆς ἐργασίας ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἐκ τῆς παραγωγικῆς τῆς ἐνεργείας ἥτοι ἐκ τῆς παραγωγικῆς τῆς ἱκανότητος (Leistungsfähigkeit). Ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι αὕτη τόσον περισσότεραι ἀνάγκαι δύνανται νὰ ἱκανοποιηθῶσι, χωρὶς κίνδυνον νὰ σημειωθῇ σημαντικὴ πτώσις τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος ⁽¹⁾ ἢ δὲ παραγω-

(1) Εἰς τὴν μετέπειτα ἀγγλιστὶ δημοσιευθεῖσαν μελέτην μου «Διατὶ εἶναι ἡ θεωρία τῆς Ἐργασίας»... σελ. 30—39 ἀποδεικνύεται ὅτι μὲ τὴν αὐξῆσιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας πίπτουν αἱ ὀριακαὶ χρησιμότητες τῶν ἀγαθῶν, διότι χρησιμοποιοῦνται ταῦτα εἰς μεγαλυτέραν ποσότητα, δὲν πίπτει ὅμως οὔτε ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία οὔτε ἡ συνολικὴ αὐτῶν ἀξία. Ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία δὲν πίπτει διότι ἀναφέρεται εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀξιῶν τῶν μονάδων τῶν διαφόρων ἀγαθῶν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ μέγεθος τῆς ὀριακῆς τῶν χρησιμότητος. Ἐκ τούτου ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι τόσον ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τῶν ἀγαθῶν ὅσον καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀξία αὐτῆ καθ' ἑαυτὴν δὲν ἐξαρτᾶται καὶ δὲν καθορίζεται ἐκ τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος, ὡς πιστεύει ἡ θεωρία τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας καὶ μόνον. Δι' αὐτὸ ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια δὲν θεωρεῖται τώρα πλέον ὡς ὁ δημιουργὸς τῆς ἀξίας, ὁπότε ἡμποῦσε νὰ ὑπάρχῃ διαφορὰ μεταξὺ ἐργατικῆς ἐνεργείας καὶ οἰκονομικῆς ἀξίας, ἀλλὰ ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ οἰκονομικὴ ἀξία. Ἐὰν ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τῶν ἀγαθῶν ὠρίζετο διὰ τῆς ὀριακῆς τῶν χρησιμότητος, ἡ ἐργασία θὰ παρέ-

γική ικανότης τῆς ἐργασίας ἐξαρτᾶται ὡς ἐλέχθη, κυρίως ἐκ τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος».

Ἡ «τιμὴ» ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ Κόκκαλη ὡς «ἡ σχέσις τῆς ἀξίας τῶν μονάδων τῶν ἀγαθῶν ἢ ἐνὸς συνόλου ἀγαθῶν πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς μονάδος τοῦ χρήματος» ἢ ὡς «τὸ πηλίκον, τὸ ὁποῖον προκύπτει ἐκ τῆς διαιρέσεως τῆς ἀξίας τῆς μονάδος ἐκάστου ἀγαθοῦ ἢ ἐνὸς συνόλου ἀγαθῶν διὰ τῆς ἀξίας τῆς μονάδος τοῦ χρήματος». Ἄρα ἡ τιμὴ παρουσιάζει μόνο μίαν πλευρὰν (Aspekt) τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας. Τὸ βασικὸν πρόβλημα εἶναι τὸ τῆς ἀξίας. Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν ὀρισμὸν τῆς τιμῆς δίδεται μετὰ ταῦτα ἡ ἐξήγησις τῶν προβλημάτων τοῦ πληθωρισμοῦ καὶ ἀντιπληθωρισμοῦ.

Μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἀξίας ἀκολουθεῖ τὸ πρόβλημα «τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς διανομῆς τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος». Ἐπειδὴ τὸ κοινωνικὸν εἰσόδημα σχηματίζεται διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ κεφαλαίου, δηλαδὴ διὰ τῆς ἀναπαραγωγῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου καὶ μετὰ ταῦτα καταλήγει εἰς τὰ ἔτοιμα πρὸς κατανάλωσιν ἀγαθὰ, πραγματεύεται ὁ Κόκκαλης τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρόβλημα ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπαραγωγῆς καὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κεφαλαίου. Τὴν οὐσίαν τοῦ κεφαλαίου δὲν τὴν βλέπει ἀπλῶς εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ «παραχθέντος παραγωγικοῦ μέσου» ἀλλὰ ὀρίζει ὡς κεφάλαιον «τὴν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀποκρυστάλλωσιν τῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος». Δι' αὐτὸ τὸ κεφάλαιον δὲν προκύπτει ἐκ τῆς ἀποταμιεύσεως, ἐκ τοῦ περιορισμοῦ δηλ. τῆς καταναλώσεως, ἀλλὰ εἶναι τὸ προϊόν τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ εἰρημένου παράγοντος, ἐκ τοῦ ὁποίου προκύπτει κάθε δημιουργία οἰκονομικῶν ἀξιῶν. Ἡ ἀποταμίευσις ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ περιορισμοῦ τῆς καταναλώσεως ἐπιδρᾷ πολλάκις δυσμενῶς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, διότι προκαλεῖ δυσαρμονίαν μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως καὶ ἔχει ὡς ἐπακόλουθον τὴν ἀνεργίαν καὶ συνεπῶς καὶ τὸν περιορισμὸν καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς παραγωγῆς. Ἐπομένως εἶναι συχνὰ ἀδύνατος ἡ ἀποταμίευσις διὰ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ. Ἐκτεταμένως καὶ δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων κρίνει ὁ Κόκκαλης τὴν θεωρίαν τῆς ἀποταμιεύσεως, ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ Böhm-Bawerk ⁽¹⁾.

μενε μὲν ὁ δημιουργὸς τῆς ἀξίας, θὰ ὑπῆρχεν ὅμως διαφορὰ μεταξὺ ἐργατικῆς ἐνεργείας καὶ ἀξίας, διότι ἡ τελευταία θὰ συνέπιπτε μὲ τὴν ὀριακὴν χρησιμότητα. (Σημ. Α. Κόκκαλης).

(1) Ὁ Böhm-Bawerk, ἀσχοληθεὶς ὅλως ἰδιαιτέρως μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ κεφαλαίου, ἰσχυρίσθη, ὅτι τὸ κεφάλαιον εἶναι μὲν παραγωγικόν, ἡ παραγωγικότης ὅμως αὐτοῦ προκύπτει ἐκ τῆς χρονικῆς ἐπιμηκύνσεως τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας. Οὕτω τὸ πλεόνασμα, τὸ ὁποῖον προκύπτει εἶναι πάντοτε ἀνάλογον πρὸς τὰ μέγεθος τοῦ κεφα-

Τῆς ἀποταμιεύσεως προηγεῖται, δὲν ἔπεται ἡ δημιουργία κεφαλαίου. Κατὰ πρῶτον δημιουργεῖται κεφάλαιον μεθ' ὃ ἔπεται ἡ ἀποταμίευσις, διότι ἡ ἐξύψωσις τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος ἐκδηλοῦται μέσω τοῦ κεφαλαίου. Ὅσον δὲ μεγαλύτερον κοινωνικὸν εἰσόδημα πραγματοποιεῖται—διὰ τῆς ἐξυψώσεως καὶ τῆς εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀποκρυσταλλώσεως τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος—τόσον μεγαλύτερα ἀποταμίευσις προκύπτει. Ἄρα ἡ ἀποταμίευσις δὲν εἶναι τὸ αἷτιον τῆς δημιουργίας κεφαλαίου, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸ ἐπακόλουθον ταύτης. Εἰς τὴν πρωτόγονον οἰκονομίαν, ὅπου ἡ παραγωγικότης τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος ἠύρισκετο εἰς πολὺ χαμηλὸν ἐπίπεδον, δὲν ὑπῆρχε περιθώριον ἀποταμιεύσεως παρὰ εἰς ἀσήμαντον ἑκτασιν.

Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφαλαίου αὐξάνει ταῦτοχρόνως καὶ τὸ κέρδος τῶν ἐπιχειρήσεων, τὸ ὁποῖον παραμένει ὡς τὸ εἰσόδημα τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Συνάμα ὅμως πρέπει ν' αὐξηθῇ καὶ τὸ ἡμερομίσθιον, ἵνα μὴ προκύψῃ οἰκονομικὴ κρίσις, λόγῳ δυσαρμονίας μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Εὐθύς ὡς ἡ ἐξύψωσις τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος «καταστεῖ κοινὸν κτῆμα» ὅποτε δὲν εἶναι τὸ μονοπώλιον μιᾶς ἢ ἐλαχίστων ἐπιχειρήσεων ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις, τότε παρουσιάζεται ὁλόκληρος ἡ ἐκδηλωθεῖσα παραγωγικότης τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος ὑπὸ μορφήν μισθοῦ ἐργασίας. Τὸ σημεῖον τοῦτο θεωρεῖται ὡς τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς περὶ ἡμερομισθίων καὶ γενικῶς τῆς περὶ μισθοῦ ἐργασίας τοῦ συγγραφέως (2).

Εἰς τὸ τελευταῖον Ε' Μέρος τοῦ ἔργου τοῦ ἀσχολεῖται ὁ Κόκκαλης μὲ τὸ Διεθνὲς Ἐμπόριον καὶ μὲ τὸ πρόβλημα τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων, πρωτίστως δὲ μὲ τὸ κύριον αἷτιον τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων.

* * *

Αὐτὰ εἶναι εἰς γενικὰς γραμμάς τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς «Νέας Θετικῆς Οἰκονομικῆς Θεωρίας» τοῦ Κόκκαλη, ἅτινα ἀναφέρονται εἰς νέας παραστά-

λαίου ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, Ἄρα ὁ τόκος τοῦ κεφαλαίου ἐξηγεῖται ὡς «ἄξια χρόνου», ὡς ἄξια πηγάζουσα ἐκ τοῦ παράγοντος : χρόνου (Zeitwertheorie). Ἐπομένως πᾶσα αὐξησης τῆς παραγωγικότητος γίνεται εἰς βάρος τοῦ χρόνου.

(2) Ἄρα ὁ μισθὸς τῆς ἐργασίας (Arbeitslohn) δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος ἢ ἐκ τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ ἐκ τῆς ὀλικῆς τῆς τοιαύτης. Ἡ θεωρία αὕτη περὶ μισθοῦ δὲν ἦτο βεβαίως δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῇ ἐκτενῶς εἰς τὰς ὑπὸ κρίσιν μελέτας, ὅπου μνημονεύονται μόνον αἱ βασικαὶ αὐτῆς ἀρτηρίαι. Εἰς εἰδικὴν μελέτην μου «Unternehmungs gewinn», πραγματεύομαι ἐκτενέστερον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρόβλημα. [Σημ. Α. Κόκκαλη].

σεις, έννοίας καὶ θεωρήματα. Ἡ δὲ «Γενικὴ Θεωρία τῆς Ἑργασίας», ὡς ὁ ἴδιος τονίζει, ὑπερβαίνει τὸν στενὸν κύκλον τῆς οἰκονομίας καὶ ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ δώσῃ μίαν ὀλοκληρωτικὴν θεωρίαν τῆς ἐργασίας, ἥτοι μίαν ἐνιαίαν ἐξήγησιν ὅλων γενικῶς τῶν φαινομένων, ἅτινα προκύπτουν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως. Οὕτως εὐρίσκεται ἐν ὁμοφωνίᾳ ὡς πρὸς τὴν μεθοδολογικὴν ἀποψιν μὲ τὸ ἐσχάτως δημοσιευθὲν ἔργον τοῦ Ludwig v. Mises, Human Action U.S.A., ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπεκτείνεται ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη εἰς μίαν ἐπιστήμην ὅλων γενικῶς τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων (Praxeology).

Ὡς ὅμως ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, πρόκειται κυρίως περὶ μιᾶς νέας θεωρίας (Anschauung) τῆς οἰκονομικῆς διαδικασίας, ἡ ὁποία δίδει μίαν διάφορον ἐξήγησιν τῶν βασικῶν ὑποστάσεων τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων καὶ φαινομένων καὶ τῶν μεταξὺ των συναφειῶν.

Ἐν συνόψει ἡ θεωρία τοῦ Κόκκαλη (1) ἔχει ὡς ἐξῆς :

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀποψιν, ὅτι ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ, ἕναν ἀπὸ τοὺς δύο ἢ τρεῖς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς, ὁ Κόκκαλης ἀναγνwrίζει τὴν ἐργασίαν ὡς τὸ μοναδικὸν οἰκονομικὸν μέσον, ὁπότε ὀλόκληρος ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι παρὰ διαδικασία τῆς ἐργασίας. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἤχθη ἐκ τῆς διακρίσεως μεταξὺ συνθηκῶν καὶ μέσων τῆς οἰκονομίας. Εἰς τὰς συνθήκας εἶναι ὑποτεταγμένος ὁ ἄνθρωπος καὶ συνεπῶς δὲν ἔχει ἐπ' αὐτῶν ἐξουσίαν διαθέσεως, ἐνῶ ἀντιθέτως τὰ οἰκονομικὰ μέσα εἶναι ὑποτεταγμένα εἰς τὴν θέλησίν του, ἔχει δηλαδὴ ἐπ' αὐτῶν ὁ ἄνθρωπος ἐξουσίαν διαθέσεως. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἐξουσιάζει κατὰ βάθος μόνον τὴν ἐργατικὴν του ἐνέργειαν καὶ ὅ,τι δι' αὐτῆς ἀποσπᾷ ἐκ τῶν φυσικῶν συνηκῶν, ἐκ τοῦ φυσικοῦ του περιβάλλοντος. Οὕτω, διαθέτει σήμερον ὄχι μόνον τὴν αὐτούσιον ἐργατικὴν του ἐνέργειαν ἀλλὰ καὶ τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας του, τὰ ὁποῖα κατὰ βάθος δὲν εἶναι παρὰ ἡ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀποκρυσταλλωθεῖσα ἐργατικὴ του ἐνέργεια. Αἱ καλούμεναι «φυσικαὶ πλουτοπαραγωγικαὶ πηγαὶ» δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ πνευματικὰ προϊόντα, κατακτήσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐναντι τοῦ φυσικοῦ του περιβάλλοντος. Δι' αὐτὸ καὶ διαφέρουν εἰς τοὺς διαφόρους αἰῶνας καὶ χιλιετηρίδας, λόγῳ ἀκριβῶς νέων προόδων, νέων ἀνακαλύψεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ἡ παραγωγικὴ διαδικασία καὶ γενικῶς ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομίας εἶναι κατὰ ταῦτα μία διαδικασία μεταβιβάσεως καὶ μεταμορφώσεως τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας. Ἐν μέρος τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας μεταφέρεται εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ λαμβάνει ὕλικὴν μορφήν. Τὸ προϊόν τοῦτο τῆς ἐργασίας, τὸ ὁποῖον λαμβάνει ὕλικὴν μορφήν, ἐπανέρχεται εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν

(1) Πρβλ. σχετικῶς καὶ τὴν βιβλιοκρισίαν τοῦ Π. Χριστοδουλοπούλου εἰς Ἑπιθεώρησιν Οἰκονομικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἑπιστημῶν. [Σημ. Α. Κόκκαλη].

ἀγαθῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν. Οὕτω προκύπτει μία συνεχὴς καὶ ἀτελεύτητος κίνησις τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας σπειροειδοῦς φύσεως. Τὸ προϊόν τῆς παραγωγῆς δὲν εἶναι κατὰ ταῦτα μόνον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς σήμερον πρὸς τοῦτο χρησιμοποιηθείσης ἐργατικῆς ἐνεργείας ἀλλὰ καὶ ἐκείνης τῆς τῶν παρελθόντων ἐτῶν καὶ αἰώνων ἐργασίας, ἐφ' ὅσον αὕτη συνετέλεσεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἐργατικῆς παραγωγικότητος.

Ἐντὸς τοῦ πλαισίου ὅμως τῆς ἐργασίας πρέπει νὰ διακριθοῦν δύο βασικά καὶ τελείως διάφορα ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν των στοιχεῖα αὐτῆς : 1) τὸ κατευθυντήριον καὶ τὸ ἐκτελεστικόν. Εἰς τὸ τελευταῖον ἀνήκει ἡ σωματικὴ ἐνέργεια καὶ ὁλόκληρος ἡ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀποκρυσταλλωθείσα ἐργατικὴ ἐνέργεια, ἥτοι τὸ κεφάλαιον. Ἄν καὶ ἀμφότεραι αἱ ἐνέργειαι αὗται εἶναι ἀναγκαῖαι, ἡ κατευθυντήριος ἔχει τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἐξ αὐτῆς ἐξαρτᾶται ὁλόκληρος ἡ ἐξύψωσις τῆς παραγωγικότητος. Ἡ κατευθυντήριος καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐνέργεια πρέπει λοιπὸν νὰ θεωρηθοῦν ὡς οἱ πραγματικοὶ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας. Ἐκ τοῦ ὅτι δὲ μία αὐξήσις τῆς παραγωγικότητος τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος ὁδηγεῖ εἰς πολλαπλάσιον προϊόν, καίτοι χρησιμοποιεῖται ἡ αὐτὴ ἐκτελεστικὴ ἐνέργεια, προκύπτει, ὅτι δὲν ὑφίσταται προσθετικὴ ἀλλὰ πολλαπλασιαστικὴ σχέσις μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τούτων. Ὁλόκληρος λοιπὸν ἡ θεωρία τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, τῆς ἀξίας καὶ τῆς τιμῆς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν βάσιν, τῶν θεωριῶν τοῦ εἰσοδήματος, τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κεφαλαίου, τοῦ κέρδους καὶ τοῦ ἡμερομισθίου, ἐρείδεται ἐπὶ τῶν δύο μνημονευθέντων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας ὡς καὶ ἐπὶ τῆς πολλαπλασιαστικῆς σχέσεως τούτων. Εἰς τὴν ἐν λόγω ἔρευναν προβάλλει ὅμως περισσότερο ἢ οἰκονομικὴ ἀξία αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, δηλαδή, ἡ οἰκονομικὴ ἀξία καὶ ἡ τιμὴ ὅλων γενικῶς τῶν οἰκονομικῶν μέσων καὶ ὀλιγώτερον αἱ σχέσεις τῶν ἀξιῶν τῶν μονάδων τῶν διαφόρων ἀγαθῶν τῶν καλουμένων «ἀνταλλακτικῶν» ἀξιῶν. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας ἀποτελεῖ ὅθεν μέρος μόνον τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας καὶ τῆς τιμῆς.

Οἱ ἀσχολούμενοι λοιπὸν μὲ τὰ βασικά προβλήματα τῆς ἐπιστήμης μας, ἔχουν καθήκον νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν σκέψεων τούτων καὶ νὰ λάβουν θέσιν ἑναντι τῶν νέων ἐννοιῶν, κατηγοριῶν καὶ θεωρημάτων. Ὅποιαδήποτε ὅμως καὶ ἂν εἶναι ἡ θέσις αὕτη δὲν δά δυνηθῇ τις νὰ ἀμφισβητήσῃ εἰς τὸν Κόκκαλην, ὅτι ἀναπτύσσει τὴν θεωρίαν του τόσον εἰς τὸ κριτικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸ θετικὸν μέρος μετὰ μεγάλης ὀξυνοίας καὶ ἀδιασείστου λογικῆς ἀκολουθίας. Τὸ βλέμμα τοῦ κριτικοῦ θὰ πρέπη νὰ στραφῇ πρωτίστως εἰς τὴν ἀφετηρίαν τῆς νέας θεωρίας, ἥτοι εἰς τὴν αὐστηράν διάκρισιν

μεταξὺ μέσων καὶ συνθηκῶν τῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἐργασίας ὡς τοῦ μόνου οἰκονομικοῦ μέσου, τῆς δὲ φύσεως ὡς τῶν συνθηκῶν τῆς οἰκονομίας, καὶ εἰς τὴν διάκρισιν μεταξὺ κατευθυντηρίου καὶ ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας ὡς τῶν δύο μοναδικῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν των τελείως διαφορετικῶν συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς. Εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἀφετηρίας καθὼς καὶ εἰς τὴν πολλαπλασιαστικὴν σχέσιν τῶν ἐξ αὐτῶν προκυψάντων συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς εὐρίσκεται ἡ κυρίως παρέκκλισις τῆς νέας θεωρίας ἔναντι τῆς τῶν κλασσικῶν.
